

A periféria államai által generált biztonságpolitikai kihívások

HBG 499

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. A centrum - periféria konstelláció definiálása	4
3. Generation gap	7
4. Az „új típusú” biztonsági kihívások csoportosítása.....	11
4.1 A szektoriális besorolás.....	11
5. A centrum - periféria, mint biztonságpolitikai kihívás	16
6. Az államkudarc és az oda vezető út, avagy a periféria államainak a „worst case scenario”	18
7. A kolonizáció és dekolonizáció hatása Afrikára, avagy milyen folyamatok segítették elő az államkudarc létrejöttét Szomáliában	22
7.1 A jelenlegi Szomáliához vezető út, brit és olasz Szomália egyesülése.....	24
7.2 Brit Szomáliföld	24
7.3 Olasz Szomáliföld	25
7.4 Az egyesülési folyamat	27
7.5 Szomália a függetlenedésétől napjainkig	29
8. Szomália és a demokrácia építés Rubik kockája	36
9. Konklúzió.....	37
Függelék.....	38
1. számú bejegyzés 1. ábra Szomália 2010-es fegyverimportja.....	38
2. számú bejegyzés 2. ábra Kenya 2010-es fegyverimportja és exportja.....	39
3. számú bejegyzés 1. térkép Térkép Szomáliáról az egyes régióival és városaival ..	40
4. számú bejegyzés 3. ábra A bukott államok osztályozása.....	41
Irodalomjegyzék.....	43
Könyvek	43
Internetes források, cikkek, E-books és tanulmányok	44

1. Bevezetés

Dolgozatom célja a centrum (fejlett) - periféria (fejlődő országok) közötti különbségek által generált kihívások megvizsgálása biztonságpolitikai szempontból. Fő hipotézisem, hogy Szomália és a centrum országok között egyfajta generációs szakadék (generation gap) húzódik, mely nagy szerepet játszott az államkudarc kialakulásában és a nemzetközi terrorizmus megtelepedésében az ország területén.

Először is tisztázni fogom a centrum - periféria fogalom párt. Ezt követően az általam létrehozott „generation gap” elméletet és a „development gap” teóriát vizsgálom a hasonlóságok és különbségek meghatározása végett. A továbbiakban pedig a nemzetközi rendszer átalakulásáról és a biztonsági kihívások Barry Buzan féle szektoriális besorolásáról fogok írni, mivel a „generation gap” elmélet egyik sarokpontját képezi a szektoriális megközelítés a szubnacionális események vizsgálatánál. Ezt a részt azért tartom fontosnak, mert rá szeretnék világítani, hogy mennyire nehéz, esetenként lehetetlen egy adott kihívást kizárólag egy helyre besorolni. Ezek után pedig sorra veszem, hogy általában a fejlett és fejlődő államok között húzódó generációs szakadék milyen kihívásokat generál.

A későbbiekben a témát illetően relevánsnak vélt biztonsági kihívást, az államkudarcot részletezem. Ezt követően pedig azt mutatom be, hogy a centrum és periféria államok között húzódó különbségek, az államkudarc és a nemzetközi terrorizmus között egyfajta folyamatosság figyelhető meg. Leegyszerűsítve az első fázis a „generation gap” egy bizonyos szintig történő mélyülése, a következő az államkudarc, a harmadik pedig a terrorizmus megtelepedése a periférián. Természetesen nem gondolom azt, hogy ez a megállapítás általános érvényű, viszont a Szomáliában lezajlott események alátámasztják az elmélet létjogosultságát. Ehhez viszont szükség lesz Szomália történelmére és a jelenlegi állapotára is kitérni, melyet azért tartok fontosnak, mert a periféria zónához való besorolás egy komplex folyamat következménye. Ennek a felvázolásához pedig a releváns - Szomáliát érintő - történelmi összefüggések kibontására van szükség. Ezzel egyidejűleg pedig a „generation gap” elméletet próbálom a Szomáliai helyzettel alátámasztani. Ebben az esetben a hangsúly a centrum - periféria államai közötti generációs differencián lesz.

2. A centrum - periféria konstelláció definiálása

Több elnevezése is létezik, ilyen például az „Észak - Dél”, fejlett és fejlődő államok, valamint a centrum - periféria konstelláció. Alapvetően a centrum - periféria közötti fejlettségi különbségek, és kialakulásának okai a vizsgálatok fő irányvonala. Egyik ilyen okként lehet meghatározni a gyarmatosítás folyamatát is, ami a nemzetközi munkamegosztás rendszerére szintén komoly hatással volt. (Egedy, 2007) Szomália esetében pedig kulcsfontosságú a jelenlegi helyzet kialakulását illetően.

Immanuel Wallerstein világrendszer-elmélete szerint két típusú rendszer jött létre, a világbirodalom és a világgazdaság. A kettőt az különbözteti meg egymástól, hogy míg a világgazdaságban nincsen egy adott politikai hatalmi struktúra, mely integrálja és irányítja a többi politikai egységet, addig a világbirodalomban mindez adott. A történelem során a mostani világrendszeren kívül az összes korábbi szétbomlott, vagy átalakult világbirodalom. A jelenlegi világgazdasági rendszert ennek ellenére nem az izoláció jellemzi, éppen ellenkezőleg, a centrum - periféria államok közötti munkamegosztáson alapuló laza struktúra. Részben ennek köszönhetően volt képes fennmaradni, továbbá azért, mert a kapitalizmus stabilizálódott, - mely az egész rendszer alapját képezi - ezáltal nem volt szükség egy felsőbb politikai hatalomra a koordináláshoz. (Wallerstein, 2010)

Nem hanyagolható el az sem, hogy ebben az esetben a társadalmi rendszer a kapitalizmus általi határtalan tökefelhalmozást tűzi ki elsődleges célként. Ez a prioritás pedig a rendszer alapját képezi, mely egyben a korlátozó hatalmat is biztosítja. Konkrétan olyan strukturális mechanizmusok működnek, melyek szankcionálják azokat az aktorokat, melyek ezzel ellentétesen tesznek lépéseket, illetve jutalmazza azokat, melyek a rendszer keretei között és szabályainak megfelelően tevékenykednek. (Wallerstein, 2010)

Mindent összevetve a Wallerstein féle világrendszer-elmélet úgy határolja be a centrum - periféria - félperiféria államait, mint a társadalmi osztályokat, ahol a magasabb rétegbe tartozó (Északi) kizsákmányolja az alacsonyabb osztályba sorolható (Déli) országokat, tehát folyamatosan értéktöbbletet von el. (Wallerstein, 2010) Ez pedig az egyenlőtlen fejlődésre ad lehetőséget, melyben a centrum államok előnyt élveznek a perifériára szorult országokkal szemben. (Trembeczki, 2008)

Az a megközelítés, hogy a centrum kizsigereli a perifériát, túlzó leegyszerűsítés, mivel heterogén makró régiókról von le általános konzekvenciákat. Vegyük példának Afrikát; gondoljunk csak Szomáliára és a Dél-afrikai Köztársaságra. Ugyanazon a kontinensen helyezkednek el, ennek ellenére komoly különbség van a két állam között. Ugyanakkor alábecsülni sem szabad a Wallerstein-i gondolkodást, mivel fontos összefüggésekre világított rá. (Tarrósy, 2009)

Fontosnak tartom továbbá a Robert Cooper által létrehozott felosztási rendszert is, melyben helyet kap az úgynevezett premodern szektor, ahová a többnyire volt gyarmati fennhatóság alatt állt bukott államok tartoznak. A következő csoportot a modern államok alkotják, melyek az államérdek (raison d'état) alapján cselekszenek. Elsődleges céljuk az expanzív területszerzés és leigázás. A következő csoportba sorolhatóak a posztmodern vagy posztimperialista országok. Főbb jellemzői közé tartozik a biztonság értelmezésének átalakulása, melyben fontos szerepet kap az átláthatóság, interdependencia és a kölcsönös nyitottság, továbbá a konfliktusok békés úton történő megoldása. (Cooper, 2000)

A rendszer konfliktusosságát az adja, hogy a posztmodern, modern és a premodern államok között eltérő érdekérvényesítő módszerek és eszközrendszerek állnak, illetve a prioritások univerzális koordinációja sem lehetséges. Ez feszültséget generál, ami veszélyforrást eredményez. Mindemellett ott van a bukott államok problematikája is a premodern szektorban. Ebben a konstellációban kérdéses, hogy a posztmodern állam milyen eszközök segítségével veheti igénybe az adott ország konszolidálására, vagy, hogy egyáltalán beavatkozzon-e. (Cooper, 2000)

Leegyszerűsítve arról van szó, hogy van egy fejlett és egy fejlődő térsége a világnak. Az egymáshoz fűződő viszonyok tekintetében az álláspontok eltérnek, de a legkisebb közös nevező ugyanaz: a heterogenitásból eredő gócpontok konfliktusosságot eredményezhetnek. Ilyen kritikus terület a politikai berendezkedés, az emberi jogokhoz való viszonyulás vagy a gazdasági teljesítőképesség. A centrum - periféria meghatározás természetesen nem egy univerzális elmélet. A periféria államai sem homogének, így általánosan érvényes konzekvenciákat sem tudunk levonni róluk. Ugyanakkor alábecsülni sem szabad a fontosságát, mert rávilágított arra, hogy igenis foglalkozni kell ezzel a témával. Ha önmagában nem is jelenik meg biztonsági

kihívásként, mégis részét képezi egy komplexebb folyamatnak, melyet a későbbiekben Szomália esetével próbálok alátámasztani a „generation gap” elmélettel.

A továbbiakban használatos centrum – periféria fogalompárt nem az egyik fentebb említett elméleti keret teljes azonosulásával fogom használni. Sokkal inkább egy speciálisabb megközelítési módot alkalmazok, mely az egyes dimenziókból bizonyos elemeket kiragadva hoz létre egy sajátos megközelítési módot, amely a következő fejezet tárgyát képezi.

3. Generation gap

Véleményem szerint a hagyományos megközelítési módok mellett, mint a development gap (fejlődési szakadék), egyenlőtlen fejlődés vagy a dependencia, szükség van egy új a centrum - periféria államai közötti különbségek okaira rávilágító teóriára. Ezt az általam létrehozott részben újszerű megközelítési módban a „generation gap” elméletben (generációs szakadék) látom kivitelezhetőnek. Már Robert Cooper is megemlíti, hogy az észak – dél eltérő időzónában él, de konkrétan nem fejti ki, hogy ez mire utal. (Cooper, 2000, p18) A generation gap ezt továbbgondolva próbálja komplexen vizsgálni a centrum – periféria problémakört.

A „development” és „generation gap” között több hasonlóság is megfigyelhető, de az általuk használt megközelítési mód és a leszűrt konzekvenciák eltérőek. A „development gap” a centrum és periféria között húzódó fejlődési szakadékra utal, melyet a modernizáció sikertelenségével lehet a leginkább magyarázni. Jelenleg két eltérő megközelítési módra osztható fel, az „északira” és „délire”.

Az északi szemszögből vizsgálva a „westernizáció”, (nyugatosodás) az egyetlen fejlődési út, amit a déli államoknak is követniük kell. A jelenlegi kialakult helyzetért pedig kizárólag a perifériára szorult államok belső tényezőit vélik felelősnek. Lényegében arról van szó, hogy a „déli” államok gazdasági és politikai rendszerét a tradicionalitás jellemzi, amely megakadályozza a fejlődést és a modernizációt, amit gyakran az emberek gondolkodásmódja is gátol. (Egedy, 2007, p193-197) Az állítás már ott akadályokba ütközik, hogy a nyugat által képviselt fejlődési utat vázolja fel potenciális lehetőségként. Lényegében figyelmen kívül hagyják a Kína által képviseltet, továbbá a helyi kultúra, történelem és a nyugati intézményrendszerhez fűződő viszony hatását. Összességében a nézőpont hibáit a felelősség áthárításával, illetve a kizárólagos fejlődési út meghatározásával lehetne összefoglalni.

A „déli” megközelítési mód, reflektálva az előbb leírtakra nem a belső, hanem a külső tényezők felelősségét hangsúlyozza. Ennek alapján Észak és Dél történelmileg meghatározott viszonyban áll egymással, ezt pedig az alá- és fölérendeltség jellemzi a leginkább. (Wallerstein, 2010) Meglehetősen relatív ez a hierarchizált megközelítési mód, mivel a valóságban nem feltétlenül teljesül ez a feltétel rendszer.

A generation gap egy részben újszerű a centrum – periféria közötti különbségek okaira választ kereső teória, amely két szinten vizsgálja az adott államot:

- I. Szubnacionális, melyben külön helyet kap a társadalmi, katonai, politikai, gazdasági és környezeti szektor. (A Barry Buzan által létrehozott biztonságpolitikai kihívások csoportjai képezik az államon belüli események vizsgálatának középpontját.)
- II. Továbbá nemzetközi viszonylatban.

A szektorok vizsgálatánál a Rada Péter által létrehozott államépítési módszert fordított modellként alkalmazom bemutatva a degradációs folyamatokat. Az elmélet alapja, hogy a szektorok nem különülnek el teljes mértékben, ezáltal egy adott dimenzióban bekövetkező külső vagy belső, pozitív vagy negatív esemény hatással van a többire is. (Rada, 2010) Mindemellett fontos részét képezi az elméletnek a más államok által előidézett folyamatok levetülése a vizsgált ország szektoraira. Az elmélet elnevezése a centrum – periféria és az egyes szektorok egymáshoz viszonyított generációs differenciájára utal. Jelen esetben Szomália helyzetére alkalmazom a generation gap elméletet, rávilágítva a kulcsfolyamatokra.

A teória létrehozásakor abból az alapfeltevésből indultam ki, hogy minden állam ugyanazokat a fejlődési stádiumokat járja be, melyek Walt Whitman Rostow szerint a következők:

1. Tradicionális társadalom, (the traditional society)
2. átmeneti szakasz, a fejlődés előfeltételeinek megteremtése, (the precondition for take-off)
3. fejlődés, (take-off)
4. felzárkózás, (the drive to maturity) és
5. tömegfogyasztói társadalom (the age of high mass consumption) (Rostow, 1958)

Lehetséges, hogy idejétmúlttá vált ez a felosztási rendszer, viszont a megközelítési mód igenis aktuális. Vegyük a fejlődést egy folyamatnak, melynek lényege abból fakad, hogy az állam folyamatosan halad, törekszik egy életképesebb struktúra kreálására. Meglehetősen relatív elem a „jobbság” megállapítása, ezért inkább ki is hagynám a rendszereket jellemző tényezők közül, többek között azért, mert a fejlődés nem

feltétlenül lineáris, sokkal inkább ciklikus vagy szakaszos. (Szentes, 2009) és (Rada, 2010) Továbbá azért, mert nincs egy általános módszer, ami képes lenne utat mutatni minden állam számára, megmutatva az aurea mediocritas-t.

A „generation gap”, ahogy ez a nevéből is következik a fejlett és fejlődő államok közötti generációs szakadékra utal, mindamellett szorosan kapcsolódik a fejlettségi különbségekhez (development gap) is. Az elmélet azt feltételezi, hogy a perifériára szorult állam a fejlett, ezáltal „idős, felelősségteljes” és tapasztaltabb szektor államaihoz képest jóval „fiatalabb, felelőtlen”, tehát tapasztalatlanabb. Lényegében arról van szó, hogy egy premodern szinten ragadtak a periféria államai, de mivel a centrum térségek folyamatosan fejlődtek, ezért a generációs szakadék mélyült a két térség között. Ez pedig teljes mértékben meghatározza az egymáshoz fűződő viszonyt, melyre a generation gap próbál egy újszerű megközelítési módot alkalmazni egy eltérő fogalomrendszer használatával.

Mivel „fiatalabb” államról van szó, tehát pár száz évvel lemaradt a fejlődésben a nyugati világhoz képest, így legalább ennyi idő hiányzik a fejlődési szakaszaiból. Ezáltal a problémái is a fejlett társadalmakéhoz képest jóval elmaradottabbak. Ez nem jelenti azt, hogy kisebbek, sőt véleményem szerint jóval fontosabbak, mivel ilyen probléma a biztonság vagy a közszolgáltatások hiánya. Egy fejlett államban ezek viszont mind evidensnek számítanak. A kialakult konfliktusokat a megfelelő intézményrendszer hiányában a régi struktúra és mechanizmusok alapján próbálják megoldani, sokszor erőszakos úton. A harcokat viszont a modern kor fegyvereivel vívják, amik globálissá emelik az amúgy alacsonyabb szintű problémákat. A konfliktusok kezelésének ezt a mechanizmusát gyakran a fejlett államok generálják, ha nem is közvetlenül, de közvetett módon. (a függelék első és második számú bejegyzései) Az első ábra Szomália 2010-es legális könnyűfegyver és lőszer importját mutatja be, melyen kitűnően látszik, hogy kizárólag Kenyából szerzi be a szükséges eszközöket 16 305 dollár értékben. A következő a Kenyai fegyverimport (kék) és – export (narancssárga) látható, ahol előbbi 2 137 628 utóbbi pedig 25 659 dollár értékű. Ahogy az a második ábrán is látszik importjának meghatározó hányada a centrum államokból származik, melynek egy részét tovább exportálja Szomáliának. Mindezek alapján elmondható az, hogy közvetett módon, a Szomáliai helyzet kialakulásáért a centrum országok és a nemzetközi rendszer is felelősek.

Ahogy ez a fentiekből is látszik a generation gap nagy hangsúlyt fektet a nemzetközi rendszer és azon belül is a centrum államok hatására, valamint a Barry

Buzan által meghatározott katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti szektorra, melyeket bővebben Szomália helyzetének vizsgálatakor részletezek.

A development gap is hasonló alapokról indul, de a generation gap bővíti a vizsgálandó területek hatáskörét és számát, továbbá egy eltérő fogalomrendszert vezet be az adott probléma magyarázatára. Ebből következik, hogy a generation gap egyfajta újszerű megközelítési mód, mely kézzelfoghatóbbá teszi az adott problémakört, nevezetesen a centrum és periféria közötti különbségek okait. Komplexen vizsgálja a két makro régió által hozott döntéseket és az egymásra irányuló hatásukat. Továbbá szélesebb területet fed le, mint a fejlődési szakadék, tehát egyfajta rész egész viszony figyelhető meg. A generation gap erősen fókuszál az adott politikai berendezkedésre, társadalomra, gazdaságra, katonai szektorra, valamint a környezetre, tehát a Barry Buzan féle szektoriális megközelítést használja a szubnacionális események vizsgálatakor. Mindemellett kifejezetten épít a centrum és periféria viszonyrendszerre. A generation gap az adott helyzetek vizsgálatának a komplexitására próbálja felhívni a figyelmet, mivel a problémákat nem lehet elszigetelt eseményekként kezelni, ezért minden egyes területen végbemenő változás konkrét változást eredményez egy másik szektorban. (Rada, 2010) A jelenlegi nemzetközi rendszerben pedig az államon belüli események globálisan is megjelenhetnek.

4. Az „új típusú” biztonsági kihívások csoportosítása

A hidegháború lezárulásával, a bipolaritással jellemezhető nemzetközi rendszer gyökeresen átalakult. Új szereplők jelentek meg, transznacionális vállalatok, nem kormányzati szervezetek (NGO, Non-governmental organisation), továbbá nemzetközi szervezetek, melyek jelentős mértékben hatással voltak az alakulóban lévő új struktúrára. A globalizáció mellett kialakult interdependencia kiemelkedő szerepet játszott a nemzetközi struktúraváltásban és az „új típusú biztonsági kihívások” előtérbe kerülésében. Az „új” jelző félreértésre ad okot, ezért tisztázni kell, hogy nem születőben lévő problémákról van szó, éppen ellenkezőleg, régóta fennálló, ugyanakkor lappangó konfliktusokról, melyek - köszönhetően a rendszer átalakulásának - most kerültek a felszínre. Ilyen például a nemzetközi terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek (WMD, Weapon of Mass Destruction) a hagyományos fegyverek terjedése, továbbá az illegális migráció és a szervezett bűnözés is. (Rada, *Az új típusú biztonsági kihívások új elméleti keretben*)

A biztonsági kihívásokat többféleképpen lehet besorolni; jellegük alapján, kiterjedésüket, intenzitásukat tekintve vagy akár azt figyelembe véve, hogy mely szektort érintik. A következőekben kizárólag a szektoriális besorolást részletezem, mivel dolgozatom szempontjából ez a legfontosabb. Ezek után pedig kísérletet teszek a saját szubjektív meglátásom szerint besorolni a generation gap által előidézett konfliktusokat és az abból eredő következményeket a különböző szektorokat érintő kihívások szemszögéből.

Nem szeretnék viszont az általánosítás és a probléma leegyszerűsítésének csapdájába esni, mert tisztában vagyok azzal, hogy egy olyan komplex kérdéskörrel van szó, amelyről lehetetlen univerzális konzekvenciákat levonni, részben azért, mert nem teljesen függetlenek egymástól az adott szektorok sem.

4.1 A szektoriális besorolás

Barry Buzan öt eltérő, de nem teljesen elkülönülő, a biztonság fogalmát érintő zónát állapított meg:

- Katonait,
- politikait,
- gazdaságát,
- társadalmát és
- környezetét.

A katonai szektort érintő biztonsági kihívások lényegében az unilaterális vagy multilaterális összecsapások, melyeknek nem kizárólagos szereplői az államok, tehát lehetnek függetlenségi mozgalmak és terrorista csoportok is. Ez a fajta aszimmetria megjelenése a konfliktusok kialakulásában komoly problémákat okoz, például a terrorista csoportok elleni fellépésben. (Rada, *Az új típusú biztonsági kihívások új elméleti keretben*) Kiváltképp úgy, hogy a terrorista merényletek egyoldalúak (unilaterálisak) és a leggyakrabban civilek ellen irányulnak. Ilyenkor felvetődik a kérdés; ki/mi a támadás forrása? Földrajzilag jól körülhatárolható-e egyáltalán az, hogy kivel/mivel szemben alkalmazzanak retorziót. Abban az esetben, ha képesek egy ország szintjén lokalizálni a problémás csoportot, és a beavatkozás mellett döntenek, akkor az adott állam szuverenitása sérül. Éppen e tényezők miatt a hangsúlynak a prevención, és nem a problémák felületi kezelésén kell lennie.

Az aszimmetria mellett új jelenség a „távolsági hadviselés”, melyben megjelenik a profilaktikus magatartás, tehát a kockázatokat áthárítják további szereplőkre. Ennek lényege abból fakad, hogy az államok nem a saját területükön, hanem közvetlenül a fenyegetés forrásánál próbálják elejét venni a további veszélynek. Az áldozatokkal járó összecsapásokat pedig lokális szövetséggel hajtja végre a saját veszteségeinek minimalizálása érdekében. (Rada, *Az új típusú biztonsági kihívások új elméleti keretben*)

A katonai szektorba tartozik a „hálózati hadviselés”, amely az egész világra kiterjedő társadalmi, gazdasági és politikai hálózatra utal. A konfliktusok emiatt az ország határain túl is kifejtethetik a hatásukat, ami megnehezíti ezek kezelését. (Rada, *Az új típusú biztonsági kihívások új elméleti keretben*) Kiváló példa Szomália esete, ahol a terrorizmus nem kizárólag az ország területén okoz konfliktust. (Al Jazeera, 2012)

A hadviselés harmadik típusa a neo-modern háború. Lényegében az államok közötti harci cselekedeteket foglalja magába, tehát hagyományos háborúként is definiálható. (Rada, *Az új típusú biztonsági kihívások új elméleti keretben*)

Mindent összevetve a katonai szektorba tartozó kihívások a fegyveres összecsapásokkal járó konfliktusok.

A politikai szektorban a biztonságot az államok stabilitása jelenti, tehát az állami intézmények működőképessége. Abban az esetben, ha az intézményrendszer nem képes az alapvető feladatait ellátni, akkor az államkudarc is bekövetkezhet (a bukott államokról később), ez pedig minden szektorban kihívásként jelenik meg. Az interdependencia korában pedig nem lehet elszigetelt eseményként kezelni ezt a jelenséget. Könnyedén - földrajzi kiterjedését tekintve - regionális biztonsági kihívásként eszkalálódhat. Fukuyama szerint a nemzetközi rendszer egyik legsúlyosabb problémája a bukott államok kialakulása és a hatalmi vákuum megjelenése. Ennek a jelenségnek a kialakulásával a kudarcot vallott ország magába szippantja a közvetlen közelében lévő gyenge államokat. Az államkudarc által generált probléma így globális szintűvé is emelkedhet, erre kiváló példa Afganisztán esete, mely telephelyet biztosított az al-Kaida terrrorszervezetnek. További gondot okozhatnak az ilyen területek gócpontjának számító illegális migrációk és pandémiák is. (Rada, *Az új típusú biztonsági kihívások új elméleti keretben*)

A gazdasági szférát érintő kihívások jellegzetesen kétirányúak:

1. A fejlődő világban, ahol a nem működő államok összeomlásával a gazdasági rendszer is összeomlik.
2. A másik pedig a fejlett államok dependenciája a különböző eszközöktől és erőforrásoktól, mint az energia vagy a nyersanyagok.

A kettő nem vonatkoztatható el egymástól, ugyanis az alapanyagok nagy része a fejlődő, esetenként a nem működő államokból származik. Ezekből az instabil régiókból történő import pedig kiszolgáltatottá teszi az arra kényszerülő államokat. Van egy másik vonulata is a szektort érintő kihívásoknak, amelybe az eladósodás az egyenlőtlen kereskedelmi viszonyok, vagy a segélyfüggőség is beletartozik. (Rada, *Az új típusú biztonsági kihívások új elméleti keretben*)

Felmerül a kérdés, hogy jelenleg az alapanyagok nagy része miért a fejlődő államokból származik? Természetesen nem szabad figyelmen kívül hagyni a természeti adottságokat, és az adott állam földrajzi elhelyezkedését sem, mivel az eleve adott

mennyiségű nem megújuló kapacitások a világon nem egyenlő mértékben oszlanak meg. Tételezzük fel, hogy a fejlett államok a fejlődéshez szükséges véges nyersanyagforrásaik nagy részét már felhasználták, de egy a folyamatos fejlődésre „kárhoztatott” társadalmi berendezkedés és rendszer, ahhoz, hogy képes legyen biztosítani a növekedést, értéktöbbletet kell elvonnia más régiókból, vagyis a perifériáról. A periféria államaiban létrejött „tartalékokat” az elavult termelési struktúrák miatt nem voltak képesek nagy mennyiségben kinyerni, vagy egyszerűen nem volt rá szükségük. Utóbbit előidézhatték a fejlett államok is úgy, hogy a nyersanyagért olyan magas árat fizettek, hogy azt a fejlődő országoknak költséghatékonyabbnak tűnt eladni, mint otthon befektetni. Ennek hatására pedig kizárólag a nyersanyag kitermelést fejlesztették, és nem a feldolgozást vagy a gazdaság egyéb szektorait. Itt fontos megemlíteni a Paul Collier által használt fejlődési csapdákat melyben nagy hangsúlyt fektet a természetes erőforrások által előidézett „resource curse-re” vagyis az erőforrások átkára. A fejlődő államok közül paradox módon, de rosszabb helyzetben vannak azok, amelyek természetes ásványkincsekben gazdagok: (Collier, 2007)

- a. A háborút kiváltó okok között mindig előkelő helyen szerepelt az erőforrásokért vívott harc.
- b. Magas erőforrással rendelkező államoknak nem kell adóztatnia a lakosságot, effektíve nincs elszámolási kötelezettségük, így az ország területén élők nem támaszthatnak igényeket a kormányzat felé.
- c. A holland betegség: az olajkitermelés megindulása felértékeli az ország valutáját, s a hazai termékek fokozatosan elveszítik versenyképességüket mind a belföldi, mind a nemzetközi piacokon. (Collier, 2007)

Véleményem szerint a fent említett okokat a „generation gap” elméleti kerettel lehet megmagyarázni. Az elavult termelési struktúra a fejlett államokhoz képest már magában a generációs különbségre, de azon belül is a development gap-re utal. A nyersanyagok szükségletenségét, illetve azok felhasználását, viszont már kizárólag a „generation gap” képes megmagyarázni. Az államok a fejlődési folyamatban még nem érték el a nagy mennyiségű nyersanyagokat igénylő ipari forradalmi fázist, illetve a felhasználást tekintve is egyfajta rövidlátás volt megfigyelhető. A periféria államai tapasztalatlanságuk miatt nem a saját fejlődésükre fordították az erőforrásokat, hanem a

centrum országok számára biztosították azt. Erre viszont nem került volna sor, ha a centrum és periféria államai között nem alakul ki ekkora generációs szakadék. Tehát arról van szó, hogy a centrum térségek nem lennének annyira fejlettek, de a periféria államai se lennének - a jelenlegi helyzethez viszonyítva - fejletlenek.

Abban az esetben, ha folyamatos ez az erőforrás elszívás a fejlett államok részéről, akkor nagy valószínűséggel nem is következik be ilyen irányú fejlődés.

A társadalmat érintő kihívások kialakulásában meghatározó szerepet játszik az adott állam intézményrendszerének erőssége. Továbbá befolyásolja az, hogy mennyire tartja a kezében az erőszak-monopóliumot, illetve az állam mennyire képes biztosítani a közszolgáltatásokat vagy az újraelosztó funkcióját. A hidegháború alatt a két blokk, főleg a Szovjetunió egyben tartotta a sok nemzetiségből álló államokat is úgy, hogy a szocialista identitás a szovjet blokkban elnyomta a nemzetit. A bipoláris rendszer felbomlásával, viszont kiéleződtek a nemzetek közötti ellentétek, melyek nem egyszer véres harcokba torkolltak. (Rada, *Az új típusú biztonsági kihívások új elméleti keretben*) A társadalmi és a politikai zóna nagymértékben hasonlít egymásra, ezért véleményem szerint ez a két szektor sokkal szorosabban kapcsolódik egymáshoz, mint a többi.

A környezeti szektort fenyegető kihívásoknál az összes olyan tényezőt figyelembe kell venni, ahol az emberi cselekedet közvetlenül vagy közvetett módon, de hatást gyakorol a környezetre. Nem szabad megfeledkeznünk a globális klímaváltozásról sem, melynek hatásai átgyűrűzhetnek másik szektorokra is. Példa lehet erre az ivóvíz csökkenése, mely társadalmi majd politikai és végső esetben katonai konfliktust is eredményezhet. (Rada, *Az új típusú biztonsági kihívások új elméleti keretben*)

Az ebben a szektorban jelentkező kihívásokat mégis egyfajta mostohagyerekként kezeli a nemzetközi rendszer, mivel rövid távú érdekeikkel ellentétben állnak az ezt igénylő megoldási mechanizmusok, ezért jelenleg a prioritási sorrend végén helyezkednek el.

5. A centrum - periféria, mint biztonságpolitikai kihívás

A szektoriális besorolást figyelembe véve elsődlegesen a gazdasági szektorban jelenik meg kihívásként.

Felvetődik a kérdés, hogy mégis mi az, ami a centrum - periféria közötti viszonyt annyira élessé teszi, hogy biztonságpolitikai kihívásként jelentkezzen. Az ok nem más, mint a generációs szakadék mélyülése által generált konfliktusok. Ilyen például a következő fejezetben részletesen kifejtett államkudarc az eltérő preferencia rendszerek találkozása vagy a polgárháborúk kitörése. Sok esetben a vallási és kulturális ellentétek, valamint a status quo-val elégedetlen fejlődő államok is közrejátszanak.

Abban az esetben, ha egy fejlődő állam nem képes olyan mértékű fejlődést produkálni, ami elősegítené a gazdasága konszolidálását, akkor nyilván stagnáló vagy egy folyamatosan romló tendenciát mutathat. Ha folyamatosan romlik a kialakult helyzet, akkor nagy valószínűséggel a gazdasági szektorban jelentkező kihívás átgyűrűzhet a politikai szektorra is, ezáltal gyengülnek az állami intézmények, így nem képes ellátni az alapvető funkcióit. Ahogy már említettem a politikai szektor szoros kapcsolatban áll a társadalmival, tehát egyfajta dominó effektus indul el, melynek a végső következménye az államkudarc. Az államkudarc bekövetkezésével, pedig potenciálisan nő a terrorizmus megtelepedésének lehetősége is. A gazdasági szektor sebezhetősége több dologtól is függ; segélyfüggőség, monokultúras növénytermesztés vagy előnytelen kereskedelmi viszonyok. Szomáliában mindhárom feltétel adott volt, ezáltal az államkudarc is elkerülhetetlenné vált.

Az előbbi megállapítást támasztja alá az, hogy egyes szerzők a vallási és etnikai különbségeket nem tartják meghatározónak a polgárháborúk kitörésének okait vizsgálva. Meglátásuk szerint sokkal inkább az előbb említett politikai és gazdasági szektor az, amelyre a hangsúlyt kell fektetni, mivel az itt bekövetkező sokkok eredményezik a modern polgárháborúk kitörését, amely egyfajta öngerjesztő mechanizmusként tovább gátolja a gazdasági fejlődést. Mindemellett a polgárháborúk hatást gyakorolnak a közvetlen környezetében lévő államokra, illetve a globális szintre is. A regionális hatások között szerepel a menekültek megjelenése a környező államokban, amely a komoly anyagi teher mellett biztonsági szempontból is kritikus helyzetet eredményez. A szomszédos államok biztonságuk érdekében fegyverkezni fognak, amely a jövőre nézve komoly gazdasági következményekkel jár. Ugyanis a GDP 1%-át, ha a fegyverkezésre fordítják, akkor az a gazdasági fejlődést 0,1%-al veti

vissza. (World Bank, 2003) Ezeket a fegyvereket viszont be kell valahonnan szerezni, amit nagy százalékban a fejlett világból tesznek meg. (a korábban már említett második számú bejegyzés a függelékben) A globális hatások között szerepel a nemzetközi terrorizmus, HIV/AIDS és a drogkereskedelem. Az elsőnek és utolsónak is ugyanaz kedvez, nincs állami erőszak monopólium, tehát az adott ország nem kontrollálja a területe fölötti fennhatóságot, ezáltal korlátlan lehetőségek állnak a terjeszkedésre. (World Bank, 2003)

Fearon és Laitin is hasonló alapokról indulva a vizsgált területek számának növelésével szintén ugyanarra a következtetésre jutnak; nem az etnikai és vallási különbségek azok, amik a polgárháborút kiváltó okok között szerepelnek, hanem a szegénység, melyek leginkább a gyenge intézményrendszerrel és gazdasággal rendelkező államok sajátossága, továbbá a politikai instabilitás, nagy népesség és a mezőgazdasági területek alacsony száma. Jelen esetben is a dekolonizációt tartják a közvetlen felelősnek, mivel gyenge államok létrejöttét eredményezte. (Fearon, Laitin, 2003)

Véleményem szerint a puccsok, polgárháborúk, a gyenge intézményrendszer vagy az államkudarc nem kizárólag a belső gazdasági és társadalmi tényezőkre vezethető vissza, hanem a centrum és periféria közti különbségekből eredő feszültségekre is. A korábbiakban említett eltérő érdekérvényesítési és megoldási mechanizmusok, a segélyfüggőség és az előnytelen kereskedelmi viszonyok legalább olyan fontos szerepet töltenek be. Tehát minél mélyebb a generációs szakadék két állam között, annál nagyobb az esélye az államkudarc bekövetkezésében.

Ahhoz, hogy a fent leírtakat képes legyenek egy adott állam példáján keresztül alátámasztani a következőkben Szomália történelmét és a jelenlegi helyzetét próbálom felvázolni, rávilágítva a kulcsfolyamatokra. Ehhez viszont szükség van az államkudarc definiálására és egyes stádiumainak a részletes vizsgálatára.

6. Az államkudarc és az oda vezető út, avagy a periféria államainak a „worst case scenario”

A Robert I. Rotberg által létrehozott csoportosítás alapján kétféle államot különböztetünk meg: erőset és gyengét. A gyenge államok további alcsoportokra oszlanak, mégpedig gyenge, de még működőképes, kudarcot vallott és összeomlott államokra. A három alcsoport közötti különbséget - ahogy az az elnevezésükből is sejteni lehet - az állam „erőssége” alapján határozza meg. (Lehmann, *Szomália - A sötétben hagyott nemzet*)

A gyenge államok közvetlen veszélyhelyzetben állnak, viszont visszafordítható állapotról van szó. Fő jellemzőjük a belső ellentét, autoriter jellegű vezetés, a közszolgáltatások hiányos működése és a korrupció virágzása. A kudarcot vallott államok korlátozottan ugyan, de még képesek valamilyen szinten biztosítani a közszolgáltatásokat. Az állami intézmények gyengék és az ország területe feletti uralmat se képesek fenntartani, ami az egység folyamatos bomlását eredményezi. A korrupció és a szervezett bűnözés folyamatosan jelen van és tovább növekszik, míg a gazdaság egyre mélyebbre süllyed, zuhanni kezd minden gazdasági mutató. Megfelelő eszközökkel és komoly ráfordítással viszont ez a fázis is visszafordítható. A tartósan fennálló államkudarc az ország összeomlásához vezet, ahol nincsenek állami intézmények, közszolgáltatás, mely az egész területén érvényesülni tudna, erre kiváló példa Szomália esete. Rotberg szerint még ez az állapot is visszafordítható, de mert egy komplex helyzetről van szó, ezért ez egy nagyon nehéz feladat. (Lehmann, *Szomália - A sötétben hagyott nemzet*)

Komoly segítség lenne, ha valamilyen mértékben előre tudnánk jelezni azt, hogy egy állam folyamatos gyengülése mikor érkezik el ahhoz a ponthoz, amikor már bekövetkezett az államkudarc. Ha bizonyos statisztikai mutatókon keresztül lehetőség nyílhatna az államkudarc megijósolására, akkor az nagymértékben elősegítené a prevenciót. A mutatókban szereplő legfontosabb adatok változása a következők lennének:

1. huzamosabb ideig fennálló fegyveres zavargások
2. az egészségügyi szolgáltatások folyamatos visszaesése
3. az állam által üzemeltetett infrastruktúrák állapotának romlása

4. az oktatás színvonalának esése
5. nem megfelelő gazdaságpolitika, kiemelkedő mértékű korrupció, éhezés, katonai jellegű költségek irreális emelkedése, és az egy főre jutó jövedelem negatív irányba való elmozdulása
6. a bűncselekmények számának növekedése és a közbiztonságot vizsgáló mutatók zuhanása (Lehmann, *Szomália - A sötétben hagyott nemzet*)

Ennek a statisztikának köszönhetően előre jelezhetővé válna az államkudarc bekövetkezése, viszont komoly problémát okoz az, hogy a gyenge államokban a statisztikai adatszolgáltatások nem feltétlenül működnek, vagy ha igen, akkor nem megfelelően. Erre is van megoldás, de ez titkosszolgálati eszközöket kívánna. (Lehmann, *Szomália - A sötétben hagyott nemzet*) Saját meglátásom szerint kötelezővé kellene tenni minden állam számára az adatszolgáltatást bizonyos nemzetközi szervezetek felé. Abban az esetben, ha ez nem következik be, vagy felmerül az adatok meghamisításának lehetősége, abból már következtetni lehetne arra, hogy az adott gyenge ország közel áll az államkudarchoz.

Ahhoz viszont, hogy konkrétan meg lehessen állapítani, hogy mikor kerül, egy adott ország a kudarcot vallott államok listájára egy meghatározott szint alá kell süllyednie, ahol már képtelen ellátni a feladatait. (Lehmann, *Szomália - A sötétben hagyott nemzet*)

Az állam, melynek határai földrajzilag konkrétan körülhatárolhatóak, és annak nemzetközileg legitimált vezetése, amely e határok felett politikai kontrollt gyakorol, akkor vall kudarcot, ha a területén végbemenő káros folyamatok külvilágra gyakorolt hatásait a vezetés nem képes befolyásolni. Külvilág alatt itt a szomszédos államokat vagy akár a nem közvetlen környezetében elhelyezkedő országokat értjük. (Marton, 2005) Egy hasonló megközelítés alapján négy eltérő területet különböztethetünk meg, amelyeket ha nem képes ellátni egy állam, akkor kudarcot vall:

1. Az állam saját területe feletti ellenőrzésének birtoklása.
2. Felelősséget vállal a lakosság biztonságának védelmezésére, legyen az személyes- vagy létbiztonság.

3. Az igazságszolgáltatás kizárólag az állam kezében összpontosul, tehát nincsenek önbíráskodó csoportok a területén.
4. Egyedül az állam hozhat törvényeket a saját területén, tehát a törvényhozás monopóliuma is itt koncentrálódik. (Lehmann, *Szomália - A sötétben hagyott nemzet*)

Abban az esetben, ha az állam ezeknek az alapvető funkciók teljesítésének nem tud eleget tenni, akkor meggyengül, rosszabb esetben pedig bekövetkezik az államkudarc, amely állam így a terrorista sejteknek és a szervezett bűnözésnek is fészkevé válhat. Ám egyéb el nem hanyagolható hatások is számba jöhetnek, amelyek szintén komoly veszélyt jelentenek. Ilyenek például a korábban már említett járványos megbetegedések, az illegális migráció és a menekültáradatok. (biztpol.corvinuembassy.com, *Működésképtelen államok, államkudarcok*) Következmenyeként lehet megemlíteni a hatalmi vákuum jelenségét, melynek hatása a gyenge vezetéssel rendelkező, vagy instabil politikai helyzetben lévő szomszédos államokra is továbbgyűrűzhet. (Rada, *Az új típusú biztonsági kihívások új elméleti keretben*)

A szervezett bűnözés aktorainak eszkalációja a bukott államokban ugyanazon okokból előnyös, mint a terrorista sejteknek, mivel a területén nem kell tartani az állami bűnüldözéstől, ezért zavartalanul folytathatja illegális tevékenységét, hiszen nincs, vagy nagyon gyenge az az ellenőrző és szankcionáló erő, ami képes lenne ezt visszaszorítani.

Nem feltétlenül következménye, hanem egyik oka is lehet az államkudarcnak a szervezett bűnözés megtelepedése, amely úgy okoz problémát, hogy folyamatosan szűkíti az állami intézmények által kontrollálható szférák körét. Megkérdőjelezheti ezen intézmények törvényességét, sőt legitimitásának érvényesíthetőségét is, hiszen ebben az esetben nem a választópolgárok, hanem a szervezett bűnözés aktorai azok, akik a hatalmi pozíciókat betöltő személyeket meghatározzák. Eszközeiket tekintve szóba jöhet a vesztegetés vagy éppen a zsarolás. Ezen hatások jelentőségére példa Bissau-Guinea esete, ahol a kábítószer-kereskedelemben áramló jövedelem túlmutat a teljes legális gazdasági mutatókon. (biztpol.corvinuembassy.com, *Működésképtelen államok, államkudarcok*) A szervezett bűnözés befolyásának mértékét mérhetjük le Szomáliában is, ahol a kalózkodás komoly problémákat okoz. Pontos információ ugyan nem áll a rendelkezésünkre azzal kapcsolatban, hogy mennyire szervezett keretek között zajló folyamatról van szó, ebből kifolyólag az is elképzelhető, hogy egymástól teljesen

független csoportok hajtják végre az akciók nagy részét, tehát nincs egy olyan felsőbb szinten lévő irányító egység, amely a támadások összehangolásáért felel. (Varga, 2011)

Fontos megemlíteni azt a tényt is, hogy a kalózok - és az őket legitimáló helyi halászközösségek 70%-a - szabadságharcosnak vallják magukat. Céljuk pedig a külföldiek illegális halászati tevékenységének és a toxikus szennyező anyagok tengerbe öntésének a meggátolása, melyek jelentős mértékben korlátozzák a halászatból élő helyiek megélhetési lehetőségeit. (Szvetnik, 2011) Ebben a kontextusban arról van szó, hogy az állam alapvető feladatainak teljesítése hiányában megjelennek az önbíráskodó csoportok, melyeket a helyiek egy része legitimál. A nemzetközi közösségre nézve viszont negatív hatással van, mivel nem kizárólag a környezetszennyező hajókat támadják.

7. A kolonizáció és dekolonizáció hatása Afrikára, avagy milyen folyamatok segítették elő az államkudarc létrejöttét Szomáliában

A hajsza Afrikáért, tehát a kolonizációs folyamat megindulása az 1881 és 1914 közötti idősakra tehető, amely alatt majdnem az egész kontinenst felosztották a gyarmatosító hatalmak egymás között. Komoly fejlettségi különbségek mutatkoztak meg az afrikai kontinens államai és a kolonizáló államok között. Ebből viszont nem következett az, hogy a gyarmatosítás a modernizáció eszközeként jelent meg, mivel az afrikai gyarmatokra fordított befektetések nem voltak elegendőek a modernizáció konszolidálására. (Howard és Louis, 2002) Már ebben a korai időszakban elmondható, hogy meglehetősen mély generációs szakadék húzódott a centrum és a periféria államai között.

A következő fontos csomópont az első világháború után kialakult válságos gazdasági helyzet, amely Afrika fejlődését is recesszióba sodorta. (Howard és Louis, 2002)

Meghatározó esemény volt a második világháború után a gyarmatosítást elítélő szuperhatalmak kiemelkedése a nemzetközi rendszerben, továbbá az Atlanti Charta, az ENSZ létrejötte és India függetlenné válása, melyek hatása az afrikai dekolonizációs folyamat viszonylag rövid idő alatti véghezvitelét eredményezte. (Németh, 2005) Ennek a gyors folyamatnak az eredményeképp komoly problémák adódtak, amelyeket a későbbiekben részletezek. A dekolonizációs folyamat 1945 és 1962 között zajlott. Az első szakasza 1945 és 1955 közötti idősakra tehető, földrajzilag pedig a Közel-Kelet, továbbá Ázsia gyarmatait érintette. A második, számunkra releváns szakaszban, 1955 és 1962 között Észak-Afrika és Fekete-Afrika gyarmatosított államai függetlenedtek. (Benkes, 2007) Fekete-Afrika államai az 1960 és 1964 közötti politikai-jogi függetlenedési időszakban esélyt kaptak arra, hogy a saját útjukat járják, de ezt képtelenek voltak kihasználni, tehát nem tudta kezdetét venni a szervezett államiság kialakulása, a modernizáció vagy az egységes nemzetté válás. Emiatt viszont nem csak a fekete-afrikai államok hibáztathatók, hanem a volt gyarmattartók is. Mégpedig abból kifolyólag, hogy a segély folyósítások egy korai szakaszában nem rendezett körülmények között folytak a segítségnyújtások, ami gyakran csak szégyenérzetből vagy a profitszerzési helyek átmentéséről szólt. A későbbiekben ugyan a Commonwealth és ACP - mechanizmusok javítottak a helyzeten, de még ez sem

eredményezte azt, hogy rászorulási alapon kapjanak az afrikai államok a segélyekből. Példa erre az is, hogy a segélyek majdnem 50%-a 10 ország között oszlott el. Egy jól szervezett segélyezési processzus se lett volna elegendő a kialakult helyzetek orvoslására, mert az csak felületi kezelése a problémáknak. Ahhoz, hogy talpra lehessen állítani egy gazdaságot, mélyrehatóbb intézkedéseket igényel, tehát technikai újításokat, szakembereket, valamint a termelés-hatékonyságát elősegítő innovációk alkalmazását. Mindezek nem következtek be, vagy helytelenül hajtották végre. Részben ezért és a több száz éves intézményépítés elmaradása miatt tart ma Afrika ott ahol tart. (Benkes, 2006) Collier nézete szerint sem elégséges kizárólag a segélyezésre fókuszálni, ennek alátámasztására párhuzamba vonja a II. világháború utáni Európát a jelenlegi perifériára szorult államok helyzetével. Ebből kifolyólag egy hasonló mechanizmust kellene alkalmazni, mint amit az Egyesült Államok használt Európa konszolidálására. A főbb lépcsők a következők voltak: (Collier, 2007)

- Marshall segély
- Az Egyesült Államok megnyitotta piacát, újra visszaintegrálva ezzel a világkereskedelemben Európát.
- Izolacionista nézeteit feladta és hozzávetőleg 100 000 egységet állomásoztatott 40 évig Európában.
- Integráció pártolása, EU-ban való segédkezés. (Collier, 2007)

Paradox módon az egyik legnagyobb hiba a dekolonizációban, pontosabban annak gyors lefolyásában rejlik. Erre példa, hogy az anyaország a gyarmata termékeivel szemben pozitív diszkriminációt és egyéb protekcionista intézkedéseket alkalmazott, melyek egyik pillanatról a másikra megszűntek. A formális politikai-jogi függetlenség hatására a falusi élet válságba került, az alapvető emberi jogok betartása a valóságban nem következett be, továbbá az agrárélet is komoly veszteségeket szenvedett el. Ez a degradációs folyamat, és a nem megfelelő intézkedések vezettek a gyenge államok kialakulásához, helyenként pedig az államkudarc bekövetkezéséhez. (Benkes, 2006) A gyarmatosító hatalmakat követték az afrikai rezsimek, amelyek a paradigmaváltás során figyelmen kívül hagyták a modernizációs elemeket és saját tekintélyük megalapozására fordították a figyelmüket. (Benkes, 2006) Ezek a rezsimek általában nacionalista értékeket képviseltek, amelyek főleg a szocializmus egyes tulajdonságaira hasonlítottak.

A nacionalisták fejlesztéseket, felzárkózást ígértek, viszont kevés esetben sikerült elérni a kívánt célt. Az általános jellegű csalódás sok esetben vezetett az állam legitimációs válságához, vagy az állami intézményi rendszer széteséséhez. A szocialista jellegű, indokolatlanul magas bürokratikus apparátus is tovább gyengítette az állami intézményeket. (Németh, 2005) Afrika a gyarmatosítók által létrehozott államhatárok mellett az államapparátust és annak berendezkedését is megörökölte, viszont az afrikanizáció hatására átalakult az állami vezetés eddigi rendszere és összetétele, ahol pozitív diszkriminációban részesültek a helyiek. Többek között ennek hatására vándoroltak haza az európai telepések, a szakképzett munkaerő és a hivatalnokok. Ennek eredményeképp drasztikusan lecsökkent a képzett munkaerő száma, amit ilyen rövid idő alatt az afrikai iskolák képtelenek voltak pótolni. Így következhetett be az, hogy a nem megfelelő képzettséggel rendelkezők kerültek be a hivatali apparátusba, amely által a politikai korrupció az egekbe szökött, és az állam irányítását szolgáló intézmények működésképtelenné váltak. (Németh, 2005)

7.1 A jelenlegi Szomáliához vezető út, brit és olasz Szomália egyesülése

A gyarmati korszak alatt Afrikának a keleti, a dolgozat szempontjából fontos részén a franciák, olaszok és a britek versenyeztek. Az olasz gyarmatosítók Mogadishuig jutottak, tehát az övük a déli területek voltak, amelyek az Olasz Szomáliföld nevet kapták. A franciák pedig az északnyugati vidéket foglalták el, ami Francia Szomálipart volt, ez a rész a jelenlegi Dzsibutit fedi le. Az északi országrészt pedig a britek foglalták el, amit Brit Szomáliföldként jegyezték. (Pál, 2006) Az Olasz Szomáliföld 1941 és 1949 között a britek fennhatósága alatt állt, viszont az ENSZ gyámsági területté nyilvánította, ahol olasz közigazgatást valósítottak meg. (Diószegi, Harsányi és Németh, 2001)

7.2 Brit Szomáliföld

A brit munkáspárt Clement Attlee-vel az élen a dekolonizáció elkötelezett híve volt, amelyet a béke, a társadalmi igazságosság és a biztonság létrehozásával kívánt elérni, továbbá a brit gyarmatok gazdasági és politikai dependenciájának felszámolását is célul tűzte ki. A munkáspárt 1945-ös megválasztása után egy olyan gazdasági és szociális

politika felállítására törekedett, amelyben az afrikai termelők egyfajta relatív védettséget élveztek. A Nemzetközösséggé (Commonwealth) alakult gyarmatok és gyarmatosító államai a Kék könyvben leírt szabályok alkalmazását vetették be. Ilyen például az afrikaiak részvételének növelése a folyamatosan épülő törvényhozói és végrehajtói hatalomban. (Diószegi, Harsányi és Németh, 2001)

Hozzávetőlegesen 30 év lett volna, míg teljes mértékben képesek függetlenedni a gyarmatok, viszont a belső viszonyok és a világpolitikában bekövetkező változások ezt nem engedték meg, tehát a függetlenedést fel kellett gyorsítani. (Diószegi, Harsányi és Németh, 2001) Ez viszont komoly problémákat okozott és ebben is rejlik az egyik legnagyobb buktatója a dekolonizációs folyamatnak.

7.3 Olasz Szomáliföld

Olasz Szomália függetlenedésének lefolyásában számos probléma leledzik: a kormánynak nem volt elég politikai befolyása, továbbá csak a legfőbb intézmények létfenntartását biztosító gazdaságon alapuló tradicionális rendszerre tudtak támaszkodni, tehát nem volt kellő anyagi háttér, amivel képesek lettek volna az intézményrendszer korszerűsítésére. Abban az esetben, ha változtatnak a politikai irányvonalon és lehetőséget adnak más államoknak Szomália újjáépítésében, elősegíthették volna a nemzeti egység kialakulását. (Strangio, *The Reasons for Underdevelopment The Case of Decolonisation in Somaliland*)

A gazdasági helyzet az országban mindig is bonyolult volt, mivel a legszegényebb államok közé sorolható, továbbá folyamatosan gyengítette az idegenek dominanciája, aminek következtében a humanitárius segélyek függőjévé vált. Annak ellenére, hogy a helyi tevékenységek a minimum határát súrolták, az ország gazdasága a kereskedelemre épült. A gyámsági idő alatt az eladható mezőgazdasági termékek háromnegyedét, az ipari termékeknek pedig a 7/8-ad részét olasz cégek termelték, továbbá az olasz kereskedők hatalmas kvótákkal rendelkeztek, melynek köszönhetően az országban lezajló kereskedelmi tevékenységek több mint felét bonyolították. Az olasz áruk értéke Szomáliában elérte a 46 milliárd lírát, de ez 24-25 milliárdos piaci árra esett vissza 1960 után a vásárlóhiány és az európai ingatlanok bizonytalan sorsa miatt. A fentiek alapján elmondható, hogy az olasz termékek teljes értéke alacsonyabb volt,

mint a protektorátus fenntartásához szükséges költségek összege. (Strangio, *The Reasons for Underdevelopment The Case of Decolonisation in Somaliland*)

Az olasz közösség a gyarmat területén a függetlenedési időszak közeledtével folyamatosan apadt, nagy valószínűséggel a gyarmatosítók iránt kialakult ellenszenv és diszkrimináció miatt. (Strangio, *The Reasons for Underdevelopment The Case of Decolonisation in Somaliland*)

Az olasz termékek Szomáliába irányuló exportja erősen függött a szomáliai áruk Olaszországba irányuló exportjától, itt főleg a Szomáliából származó banán kedvezményes felvásárlásáról van szó. Éppen emiatt a kétségek folyamatosan nőttek azt illetően, hogy folytassák-e a segélyek folyósítását 1960 után. (Strangio, *The Reasons for Underdevelopment The Case of Decolonisation in Somaliland*)

Ebben az értelemben az olasz intervenció kudarcba fulladt, és fölösleges volt. Részben azért, mert az AFIS (Trusted Italian Administration of Somalia), - amely 1950 és 1960 között létezett, hogy felkészítse a függetlenségre - bürokratikus rendszerébe nagyrészt az előző rendszer ex-fasiszta emberei kerültek be. De kiváltképp azért, mert rengeteg hibát követtek el, amiket az alábbiak szerint lehet összegezni:

- Aránytalanul nagy bürokratikus apparátus létrehozása, amely újratermelte az olasz rendszer tökéletlenségeit, beleértve az olyan szervezetek létrehozását, amelyek a Szomáliai problémák megoldásához nem voltak megfelelőek.
- Egyetlen növény, a banán feltétlen támogatása, ami olasz engedményeket élvezett.
- Az olasz jogászok által írt alkotmány elfogadása és alkalmazása rendkívül nehéz feladat volt.
- Az Etiópiával folytatott határviták megbukása, amely a pánszomálianizmus erősödését eredményezte, valamint megteremtette a feltételt Sziád Barre katasztrofális kalandjának Ogadenben, amire a későbbiekben részletesebben kitérek. (Strangio, *The Reasons for Underdevelopment The Case of Decolonisation in Somaliland*)

Az egyetlen pozitívum egy központi bank által fenntartott szervezet, amely a nyugati típusú bankrendszerhez hasonló. A központi bank szabályozta a monetáris folyamatokat, amelyek egy valután, a „somalo”-n alapultak. A pénzrendszer létrehozása

a Banca d'Italia technikai segítségének köszönhető. (Strangio, *The Reasons for Underdevelopment The Case of Decolonisation in Somaliland*)

Mindezek ellenére Olaszország 1900 és 1920 között komoly fejlesztési intézkedéseket tett a szomáli területek gazdasági megerősítése érdekében, többek között a déligyümölcs-, banán- és a cukornádtermesztésben nyújtott segítséget. (Marton, 2006)

7.4 Az egyesülési folyamat

A két különálló gyarmat egyenlőtlenségeiből származó gazdasági és politikai berendezkedések megnehezítették az egyesülési folyamatot. (countrystudies.com, *Trusteeship and Protectorate: The Road to Independence*) Meglátásom szerint ez az egyik oka annak, hogy Szomáliában bekövetkezett az államkudarc. A valóságban ennél sokkal komplexebb folyamatról van szó, viszont ezek összekapcsolódása eredményezheti egy állam összeomlását.

A gyarmati korszak alatt nem beszélhetünk egységes Szomáliáról, mivel két gyarmatosító állam területén helyezkedett el, viszont mindkét részről elmondható az, hogy a fejlődésük a kolonizáló államokhoz viszonyítva alacsonyabb intenzitású volt. Ezáltal összességében nem csökkent a generációs szakadék, sőt folyamatosan növekedett a gyarmatok és a kolonizáló államok között. Meglátásom szerint a generációs szakadék a politikai szektor tekintetében csökkent a centrum államokhoz képest, de a szubnacionális szektorok közötti generációs szakadék mélyült, mert ~~mivel~~ kizárólag a politikai szektor fejlődött, ezt viszont visszarántotta a többi szektor stagnálása vagy éppen a degradációja. Tehát ~~arról van szó, hogy~~ a társadalmi szektor még nem volt elég fejlett az intézményrendszer feltöltésére, ezért képtelen volt hatékonyan működni.

Szomália 1960-ban a Brit Szomáliföldi Protekturátus és az Olasz Szomáliföld egyesüléséből jött létre. A két egykori gyarmat berendezkedésének különbsége ellenére Szomália a függetlenségének kivívása után gyors fejlődésnek indult, ezzel ellentétben a korrupció az egekbe szökött, valamint a demokratikus berendezkedés is válságba került. A nacionalista pártok itt is jelentős befolyásra tettek szert, melyek célja a 70-es években a szomáli földek felszabadítása és egyesítése volt. (Szomália, 2007) Jelen esetben szintén az volt a probléma, hogy kizárólag a gazdasági szektorban következtek be pozitív változások, melyet nem követtek politikai vagy társadalmi változások.

Szomália se jelentett kivételt a korábbiakban említett folyamat alól, amelyben a formális függetlenséget kivívott államokban a szakképzetlen helyi munkaerő pozitív diszkriminációban részesült, amit a gyarmatosító államokból érkező szakképzett emberek hazatérése követett.

A két volt gyarmat közötti fejlettségi különbségek szemmel láthatóan meghatározták az északi fejletlenebb, és a déli infrastruktúra és képzett munkaerő tekintetében fejlettebb régió közötti kapcsolatokat, ez pedig negatív hatással volt az egység kiépülésére és a gazdasági súlypont déli részre való áthelyeződésére. (Marton, 2006)

A generation gap nemzetközi - szinten való vizsgálatának - szempontjából az egyik legmeghatározóbb jelenség a segélyfüggőség kialakulásának okaira vezethető vissza, mely a dekolonizációt követő időszakra koncentrálódik. A tapasztalatlanság és az előrelátás hiánya okozta, hogy gyakran visszafogták az AKCS (ACP, Szub-Szaharai Afrikai, Karibi és Csendes Óceáni) országok a termelésüket, hogy lehívassák a segélyeket. (Kengyel, 2010) Szomália már 1953 óta részese az Európai Unió fejlesztési segélyeknek és egyoldalú kereskedelmi egyezményeknek. Ezek mellett ad-hoc jellegű segélyeket is kap. (europedirect, *EU a világban*) A segélyezési rendszerre való nagymértékű támaszkodás Szomália részéről egy újabb felelőtlen döntés eredménye: Konszolidálták a rossz gazdasági struktúrákat, a korai szakaszban az EU komoly kritikákat kapott, hogy kizárólag külső legitimációs szándék vezette, illetve új piacok szerzését tűzte ki célul, ami a segélyezési rendszer hatékonyságának rovására ment. (Kengyel, 2010)

A 70-es években megfigyelhető gazdasági fejlődés első ránézésre csökkentette a generációs szakadékot a centrum államok és Szomália között, ugyanakkor a háttérben zajló kulcsfolyamatokról ugyanez nem mondható el. Ilyen a korrupció vagy az életképtelen intézményrendszer feltöltése a nem megfelelő kompetenciákkal rendelkező munkaerővel. A gazdasági szektor, tehát fellendülőben volt, de ahogy ez a fentiekből is látszik a politikai, illetve a társadalmi szektorban tovább mélyült a „generation gap”.

Összességében tehát elmondható az, hogy Szomália tovább zuhant a generációs szakadékban.

7.5 Szomália a függetlenedésétől napjainkig

Egy kivételével az összes határkonfliktust Afrikában etnikai okokra lehetett visszavezetni, az egyik legintenzívebb ezen a területen Szomália, amely mindegyik szomáli törzset egy államban akarta egyesíteni. (Németh, 2005) Szomália Afrika keleti részén helyezkedik el, pontosabban Afrika szarván. (a függelék harmadik számú bejegyzése)

Paradox módon az államhatárok elhelyezkedéséből kialakult konfliktusok Afrikában nem vezettek a gyenge állami intézmények és a belső politikai összetartás megerősödéséhez, amely a világ más országaiban éppen ellenkezőleg ment végbe. (Németh, 2005)

A Szomáli Köztársaság megalakulása után az első miniszterelnök Abdi Rashid Shermaker lett, aki 1967-ben átvette az államelnöki tisztséget is. A függetlenségtől számított kilenc éven keresztül folyamatos jelleggel fenn álltak a politikai, etnikai és területi konfliktusok. 1969 őszén egy katonai puccs során Shermakert meggyilkolták. (Diószegi, Harsányi és Németh, 2001) A hatalmat Mohammed Sziad Barre tábornok vette át, aki egy autoriter szocialista jellegű uralmat vezetett be, ahol a politikai ellenfeleit és a másképp gondolkodókat börtönbe zártatta, vagy kínzásnak vetette alá. (cia.gov, *Somalia*)

Szomália lényegében már a függetlenedésétől 1969-ig a Rotberg által használatos besorolás szerint a gyenge államok közé tartozott. Itt érdemes megfigyelni azt a folyamatot, amelyben a generációs szakadék egy olyan pontra érkezett, ami az állam gyengüléséhez vezetett. Ezt a korszakot főként a katonai szektorban bekövetkező változások, illetve a politikai dimenzióban folytatódó degradációs folyamat jellemezte. Fontos megemlíteni, hogy a katonai szektor aktivizációjával a centrum államokhoz viszonyított generációs szakadék tovább mélyült, mivel a konfliktusokat már képtelenek voltak békés úton rendezni, amely első jele a politikai szektor egy olyan szintre történő süllyedésének, ahol már az alapvető funkciói egy részét sem képes ellátni Szomália. Érdekei érvényesítésére viszont szükség van, ebben az esetben ennek a legegyszerűbb megoldása pedig az erőszakos út.

Sziad Barre hatalomra kerülését követően államosította a pénzintézeteket és a vállalatokat, továbbá megszüntették a kapcsolataikat a nyugati államokkal, ezzel egyidejűleg pedig a szocialista blokk felé orientálódtak. (Diószegi, Harsányi és Németh, 2001) 1976-ban megalakult a Szomáli Forradalmi Szocialista Párt, mely egyben

állampárttá lett nyilvánítva. Továbbá fontos megemlíteni azt a tényt is, hogy az iszlám elkötelezett híve volt. Sziad Barre a tudományos szocializmusban látta a kitörési pontját az országnak. A pártot 1980 októberében feloszlatták és visszaállították az előtte működő Legfelső Forradalmi Tanácsot. A tudományos szocializmus a marxista – leninista elvek adaptációját jelentette a helyi viszonyokhoz igazítva, tehát megkísérelték összekötni az eredeti ideológiát az állammal, állampárttal és az iszlám hitvallásával, ami nem mellesleg államvallás is volt. Kimondottan elutasította a marxizmus istentagadó alapját, viszont a tudományos szocializmus és a Korán tanításai között párhuzamot tudott vonni úgy, hogy mindkettőben kihangsúlyozta az egyenlőséget, igazságosságot és a szociális fejlődést. Mindent összevetve a fő irányvonal lényege a gazdasági fejlődés elősegítése volt, melyet szocialista eszközökkel látott megvalósíthatónak. (John és Wiles, 1982) 1966-tól 1973-ig, tehát az olajválságig a becsült reál GDP növekedés évente 3% volt, a GDP/fő viszont kevesebb, mint 1%-os növekedést mutatott, ami azóta is folyamatosan esik. (John és Wiles, 1982)

Szomáliában a nacionalisták a szomáli nemzet egyesítése érdekében 1967-ig részben kenyai területeket is okkupáltak. Erre azért volt lehetősége, mert előbb vált függetlenné afrikai szomszédjánál. Ez az akció viszont Nagy-Britannia rosszallását váltotta ki, emiatt összecsapások alakultak ki a térségben, viszont Tanzánia közbenjárásával sikerült még 1967-ben átmenetileg ugyan, de békét kötni.

Az elkövetkezendő 8 évben, tehát 1975-ig a szomáli - francia kapcsolatokat a viszonylagos nyugalom jellemezte, addig a pontig, míg Franciaország ki nem vonult Dzsibutiból, ez viszont felborította a térség stabilitását. Megindult a harc Dzsibuti birtoklásáért, amely 1974-ben fordulóponthoz ért, amikor is az etióp válság hatására az Egyesült Államok megkezdte az erőinek az átcsoportosítását és kivonását Etiópiából, ezzel egyidejűleg Szomália pedig szövetkezett az Arab Ligával.

A Szovjetunió számottevő katonai segítséget adott Sziad Barre kezébe, amit a későbbiekben fel is használt 1977 és 78 között az ogadeni háborúhoz. (Diószegi, Harsányi és Németh, 2001) A helyzet pikantériáját az adja, hogy a szovjetek stratégiájába az is beletartozott, hogy az etiópokat is támogassák, ahol szintén szocialista jellegű rendszer volt kialakulóban. Ennek hatására viszont Szomália elküldte az összes szovjet tanácsadót és a nyugati országok felé fordult katonai segítségért. Az Egyesült Államok emelte a gazdasági segélyeket, a katonaiakat viszont visszatartotta, az európai államoktól szintén csak gazdasági segélyekre számíthatott. (John és Wiles, 1982) Egy másik forrás szerint az Egyesült Államok rendszertelenül, de a II.

világháború után kiselejtezett fegyvereket küldött Szomáliának, hogy az Etiópia személyében elvesztett szövetségest pótolja Sziad Barre országával, ám a szocialista – marxista érzetű diktátorban nem tudott maradéktalanul megbízni. (Pál, 2006)

Végül is az etiópoknak kubai és szovjet támogatással sikerült legyőzniük a Nyugat – Szomália Felszabadítási Front Etiópia területén aktív erőit. 1979-ben a parlamenti választások során Sziad Barre hatalma ismét megerősödött azáltal, hogy ő és állampártja nyert. (Diószegi, Harsányi és Németh, 2001) Ezt több mint 10 évig sikerült is fenntartania.

Ahogy ez a fenti események alapján is látszik ebben az időszakban a társadalmi szektorban bekövetkező változások nem voltak relevánsak, viszont a politikai, gazdasági és katonai szektort érintő kihívások tovább növelték a generációs szakadékot a két térség között. A politikai szektorban, egy alapjaiban szocialista jellegű, de az iszlám elemeket is ötvöző külön utas berendezkedés volt kialakulóban, melynek nem feltétlenül kellett volna instabillá válni, viszont a megfelelő kompetenciák és a gazdasági bázis hiányában, illetve a folyamatos harcok hatására képtelen volt megerősödni. Ebben az időszakban a nemzetközi rendszer is komoly hatással volt Szomáliára, mivel a két szuperhatalom ütköző államának számított. Ezáltal a politikai szektorban végbemenő pozitív változások nem voltak elégségesek a többi szektor konszolidálására.

A következő meghatározó esemény az 1991-es Sziad Barre-rendszer összeomlása volt, amely polgárháborúba torkollott. Ennek előzménye, hogy Szomáliában az alapvető emberi jogokat nem tartották tiszteletben. Erről tanúskodik az Amnesty International 1987-ben kiadott jelentése is. Ennek hatására pedig az Egyesült Államok jelentős mértékben csökkentette az országnak folyósított segélyeket. (afrikatanulmányok.hu, *Szomália – válságoktól sújtottan*)

A hidegháború végének közeledtével, amikor már a Szovjetunió belső rendszere is repedezni kezdett, kénytelen volt feladni a térségben a befolyását. Ekkor az Egyesült Államoknak már nem állt érdekében, hogy ellensúlyozza a szocialista blokkot a térségben, mert már nem volt mit kiegyenlítenie. Éppen emiatt Szomália érdekei a háttérbe szorultak, így a segélyek folyósítását komoly feltételekhez kötötte, melyek a politikai és gazdasági irányváltást, és az emberi jogok betartását irányozták elő. Az Egyesült Államokkal egyidejűleg az Európai Közösség is befagyasztotta a segélyek folyósítását, ami egy olyan államban, ahol szerves részét képezik az állami bevételnek más országok által nyújtott finanszírozások, ott végzetes lehet egy ilyen, ha nem

is szándékosan összehangolt szankció. (afrikatanulmanyok.hu, *Szomália – válságoktól sújtottan*)

Kiváltó okként lehet megemlíteni a fent említett területek elvesztését, ezzel együtt a pánszomalizmus, mint eszme és gazdasági fejlesztési terv megbukását. Tovább rontotta a helyzetet az a tény, hogy Siad Barre a „nagy” Szomáliára alapozta a fejlesztési politikáját, ez viszont teljes mértékben megbukott, amikor Etiópia visszafoglalta a korábban elvesztett területeit. Ezek után úgy tűnt, hogy a szomáli politika teljes mértékben a belső viszonyok rendezésére fókuszált. Ez főleg a háború után volt látványosan megfigyelhető, mivel egy csapat elégedetlen katonatiszt puccsot kísérelt meg 1978-ban a rezsim vezetője Siad Barre ellen. A puccs sikertelen volt, aminek következményeként kivégeztette az ellene fellázadt katonákat. Habár a merénylet kudarcba fulladt, a polgárháború előzményének tekinthetjük, melynek hatására megalakult a fegyveres ellenállás mozgalma Siad Barre ellen Szomáli Demokratikus Felszabadítófront (SSDF) néven. (Dahir, *Learning The Lessons: The Root Causes Of The Somali Conflict*)

Szomália az 1969 és 1991-es időszakban a Rotberg féle felosztás alapján a kudarcot vallott államok közé volt sorolható. Itt nem a szigorú értelemben vett államkudarcról van szó, mivel ebben az esetben az állam még képes valamilyen szinten biztosítani a közszolgáltatásokat, az intézményrendszer is működőképes, de komoly problémákkal küzd. A következő kulcsfolyamat a Siad Barre autoriter rendszer összeomlása volt, mely nem eredményezte egy stabilabb az előző struktúra hibáit kiküszöbölő rendszer létrejöttét. Éppen ellenkezőleg polgárháború tört ki, mely a mai napig tart. A fentiekből is látszik, hogy a belső szektorok degradációs folyamata mellett a segélyek megvonása lelökte Szomáliát a generációs szakadék utolsó szirtjéről, melynek hatására bekövetkezett az államkudarc.

Az Egyesült Szomáli Kongresszus (United Somali Congress, USC) egységei 1991. január 26-án elfoglalták Mogadishut, amely a központi kormányzat bukását, és a Siad Barre korszak végét jelentette. Az USC nagyrészt a Hawiye törzsből származó fegyveres alakulatokból állt, melyeket a megosztottság jellemzett. Ennek hatására nem meglepő, hogy a főváros elfoglalása után két részre bomlott a szövetség, melyek célja a főváros elfoglalása volt, hogy a saját érdekeiket juttathassák érvényre. (Ravasz, 2008) Ezek után az Ali Mahdi Mohamed és a vele szemben álló Mohamed Farah Aidid hadurak és klánjaik közötti harc jellemezte ezt az időszakot. (Pál, 2006)

Látva a Szomáliában kialakult helyzetet, a déli területeken az ENSZ és az Egyesült Államok próbálta a rendet helyreállítani. (Horváth, 2005) Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1992-ben létrehozta a United Nations Operation in Somalia I, tehát az UNOSOM I-et, melynek a fő feladata az ENSZ munkatársak védelme, a humanitárius segélyek kíséréte, továbbá a felszerelések és az ellátmányok eljuttatása a mogadishui kikötőktől és repterektől az elosztási pontokhoz. (United Nations)

Az Egyesült Államok akkori elnöke, George Bush 30.000 katonát küldött, hogy védelmezzék a segélyszervezetek által alkalmazott emberek biztonságát. Mindemellett 10.000 szövetséges katona érkezett, az ENSZ által létrehozott Unified Task Force, az UNITAF keretein belül. A szomáliai amerikai intervencióhoz az a tény is hozzájárult, hogy Afrika Szarva a közel – keleti olajszállító útvonal egyik legfontosabb pontján helyezkedik el, amely szintén felértékelte a kialakult helyzet mielőbbi orvoslását.

Az UNOSOM II lényegében az UNOSOM I 1993 márciusában lejáró mandátumának a meghosszabbítása, és hatáskörének kiterjesztése volt. Ez felhatalmazta arra, hogy katonailag is felléphetett azért, hogy Szomáliát egy biztonságos környezetté alakítsák a humanitárius segélyek elosztása érdekében. A békefenntartás mellett további feladatot is kapott. A szomáliai politikai helyzet helyreállításában, a gazdasági helyzet javításában és a nemzeti megbékélés elősegítésében kellett aktívan tevékenykednie. (United Nations) 1993 őszére viszont kezelhetetlenné vált a helyzet. Ebből kifolyólag az amerikai csapatokat 1994-re ki is vonták az országból. (Horváth, 2005) Az amerikai csapatok Mogadishuból történő visszahívásának fő oka, egy katonai kudarc volt. 1993-ban 120 elit amerikai katonát vetettek be Szomália fővárosában, akiknek az volt a feladata, hogy elfogják, majd visszavigyék Mohamed Farrah Aidid néhány hadvezérét a bázisra. Az egy órára tervezett akció viszont elhúzódott, és pillanatok alatt kezelhetetlenné vált a helyzet. A szimpla akciónak indult feladat végül 18 amerikai katona életébe került, 73-an pedig megsérültek, továbbá az egyik pilótát el is rabolták. Szomáliai részről 500 és 1000 közötti halálos áldozatot követelt a mogadishui félresikerült küldetés, akik között több nő és gyermek is volt. (Bowden, 1997) Az anarchiába süllyedt állam egyre lejjebb csúszott, miután az ENSZ is hasonlóan döntött, és 1995-ben kivonta egységeit az országból. (Horváth, 2005)

Az ezt követő időszakot napjainkig lefedő időintervallumot az al-Shabab, a klánok, az Afrikai Unió (AU) és kenyai csapatok folyamatos küzdelme jellemezte. (hvg.hu, *Heves harcok törtek ki Szomáliában*, 2012) Az al-Shabab egy a klánokra

alapuló terrorista szervezet, mely hozzávetőleg 2007 óta van jelen Szomália területén. (nctc.gov, *Al-Shabab*)

A „generation gap” alátámasztására párhuzamba vonhatjuk a középkori vagy újkori nemesi összecsapásokkal is, ahol a hatalomért folytatott harc megdőbbszerűen hasonlít a Szomáliában zajló eseményekre. Ez is csak azt támasztja alá, hogy egy „fiatalabb” állam, korai időket idéző problémákkal küzd. Továbbá azt, hogy a jelenlegi nemzetközi rendszer nyitottsága miatt egy „fiatal” országnak egy „idősebbek” által kreált struktúrában kell tevékenykednie.

Eddig ugyan nem képezte részét az elemzésnek a környezeti szektor, ennek ellenére nem szabad figyelmen kívül hagyni az itt történő változásokat sem. A 2011-es évben bekövetkező óriási szárazság tovább rontott az amúgy is kaotikus helyzeten. Hozzávetőleg a 11 millió embert érintő szárazság okozta éhínség kialakulása óránként 15 gyermek halálát okozta. (TRT, 2012) Az ebben a szektorban bekövetkező válságok hatását erősíti fel a klímaváltozás vagy a többi szektort érintő szegénység, belpolitikai helyzet és a fegyveres konfliktusok is. (Mód, 2011) Egy idősebb és fejlettebb állam pedig a természeti katasztrófák ellen hatékonyabban képes fellépni.

Ugyanakkor a 2012-es év azonban több téren is fordulópontot eredményezett Szomália történelmében. Elsősorban az al-Shabab ellenőrzése alatt álló utolsó erőd elfoglalása jelent óriási sikert a katonai szektorban. Azonban az ezt követő gerilla harcmodorral szembeni fellépés még komoly problémákat eredményezhet, de nyilván egy folyamat indult el, amely egyre kisebb mozgási lehetőséget biztosít az al-Shababnak.

Sikerként könyvelhető el továbbá az új alkotmány hatályba lépése, mely többek között kimondja, hogy minden állampolgár egyenlő, elítéli a női körülmetélést, a területi viták békés rendezését irányozza elő és általános jogként említi a középiskola befejezését. (Darák, 2012)

Tartalmilag kifogástalannak mondható az alkotmány, a kérdés az, hogy képesek lesznek-e betartatni a benne foglaltakat vagy csak egy formális alaptörvényről lesz szó. Újabb pozitív fejleménynek lehet tekinteni a szeptemberi elnökválasztást is, ahol Hassan Sheikh Mohamud volt egyetemi tanár nyert a korábbi iszlamista hadúrral Sheikh Sharif Ahmeddel szemben. (Kitekintő.hu, *Minőségi váltás Szomáliában*) Az új elnök által kinevezett miniszterelnök személye Abdi Farah Shirdon Saaïd, aki egyébként Kenyában korábban üzletemberként tevékenykedett. (Bognár, 2012) Mindkét személy újnak számít a politikai életben. A jövő kérdése, hogy mennyire képes ez a vérfrissítés a

szomáliai helyzetet megoldani. Jelenleg viszont még a bukott államok közé sorolható. Ami azt illeti, kritikus helyzetben lévő államról van szó, amit a következő táblázat rendkívül jól példáz. (a függelékben a 4. számú bejegyzés) Az említett táblázat alapján pontosan kivehető, hogy Szomália áll az első helyen a kudarcot vallott államok listáján, amelyből az első 5 országból 4 az afrikai kontinensen található, ami rámutat arra a tényre, mennyire válságos helyzetben van ez a régió. Az előző évi jelentéshez képest növekedett az összpontszáma, de nagy valószínűséggel a 2012-es pozitív változások csak a 2013-as listában fognak szerepelni. (*A bukott államok osztályozása*, 2012)

Az elemzés 12 szempont alapján épül fel, minden kategóriában a minimum érték 0.0 a maximum pedig 10.0. Minél magasabb pontszámot kap az adott ország, annál rosszabb helyzetben van, és annál inkább anarchikus viszonyok uralkodnak. A maximális pontszám 120, ebből az első helyen lévő, ezáltal a legkritikusabb helyzetű államok egyike Szomália 114.9 ponttal. Közvetlenül utána Kongó (D.K.) következik 111.2 ponttal. Az egyes szempontok szerinti besorolás jelmagyarázata a táblázat alatt található meg. (*A bukott államok osztályozása*, 2012)

A „generation gap” rávilágított Szomália fejlettségbeli különbségének okaira, az egyes szektorokat vizsgálva és a centrum országok hatását figyelembe véve. Jól kivehető, hogy a politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti és katonai szektorok közötti kapcsolatok meglehetősen intenzívek és hiába fejlődik az egyik, ha az összes többi degradációjának következményeként visszarántja a szakadékba. Fontos azonban újra kihangsúlyozni, hogy ezt a folyamatot nem kizárólag az állam belső berendezkedése, hanem a centrum országok is jelentősen befolyásolták az egyenlőtlen kereskedelmi egyezményekkel, a segélyfüggőség kialakulásának hozzájárulásával és az eltérő preferenciarendszerek figyelmen kívül hagyásával.

A jelenlegi politikai szektor egy a nyugatihoz közel álló fejlődési útra lépett, a fejlett államok mércéjével mérve is teljes mértékben elfogadható új alkotmánnyal vagy a titkos választásokkal. Ugyanakkor az a meglátásom, hogy a társadalmi rendszer még korántsem elég „érett”, ahhoz, hogy a politikai rendszer sikeresen tudjon működni. A katonai szektorban lévő kihívások is konszolidálódni látszanak az al-Shabab utolsó erődjének elfoglalásával, de a gazdasági szektor jelenleg is komoly hiányosságokkal küszködik.

8. Szomália és a demokrácia építés Rubik kockája

A meglátásom az, hogy a Szomáliában kialakult helyzet orvoslásához nagy segítséget nyújthatna a „demokrácia építés Rubik kockája” modell, melyben a következő dimenziók kapnak helyet: (Rada, 2010)

- biztonság,
- politikai intézmények,
- gazdaság,
- társadalom,
- belső fejlődési feltételek,
- külső fejlődési feltételek

A hat különböző dimenzió közötti kapcsolatok meglehetősen intenzívek, tehát nem különülnek el élesen egymástól, ezért először minden dimenzióban az alapvető szükségleteket kell kialakítani, hogy megteremtsük a fejlődés előfeltételeit. Következő lépés az átmeneti hatóság kiépítése, továbbá a különböző dimenziók közötti kapcsolatok megtalálása. Ilyen például a polgárháborúban résztvevő embereknek (biztonsági dimenzió) a munkahelyek biztosítása (gazdasági dimenzió). Az első lépéseket illetően valószínűleg rontunk a helyzeten, de ez mindenképpen átmeneti. Következő pont a helyi szereplők felemelése az autonómia elérése érdekében. Az utolsó lépcső a nemzeti szintű fejlődés megalapozása, amelyben már automatikus mechanizmusok javítják ki a problémákat. (Rada, 2010)

Ahogy ez látszik a „generation gap” elmélet a szubnacionális események vizsgálatakor hasonló szektorokat használ, melyekben szintén megjelennek a dimenziók közötti erős kölcsönhatások. Éppen emiatt látom a lehető legjobb megoldási lehetőségnek ezt az elméletet Szomália helyzetének konszolidálásra.

9. Konklúzió

Vegyük észre, hogy a látszat ellenére szoros kapcsolat fedezhető fel a periféria zónához való tartozás, a „generation gap” mélysége, illetve az államkudarc között. Ez önmagában nem okozna globális problémát, ha nem egy olyan világban élnénk, amit az interdependencia, a tömegpusztító fegyverek és a technológiai fejlesztések ugrásszerű növekedése jellemezne, amelyek szintén eljutnak – itt főleg a hagyományos és tömegpusztító fegyverek elterjedésére gondolok – Szomáliába.

A dolgozat rámutat arra, hogy nem lehet problémákat elszigetelt jelenségekként kezelni részben a jelenlegi nemzetközi rendszer miatt. Továbbá fontos összefüggésekre hívja fel a figyelmet, miszerint a generációs szakadék mélyülése közvetett módon, hogyan képes előidézni az államkudarcot, mely csak egy lépésre van a terrorizmus megtelepedésének lehetőségétől. A „generation gap” elmélettel, pedig egy újszerű megközelítési mód kerül kibontásra, amely kézzelfoghatóbbá teszi a centrum – periféria közötti különbségek okait. Ugyanakkor fel szeretném hívni a figyelmet arra, hogy a perifériából, ezáltal a generációs szakadékból is van kitörési lehetőség. Példa erre az újonnan iparosodott államok, Tajvan, Szingapúr vagy Hongkong. A fejlődést a szektorok egységes kezelésével érték el: oktatás, aktív állami szerepvállalás a gazdaságban, melynek előfeltétele a megfelelő politikai rendszer. (Egedy, 2007, p205)

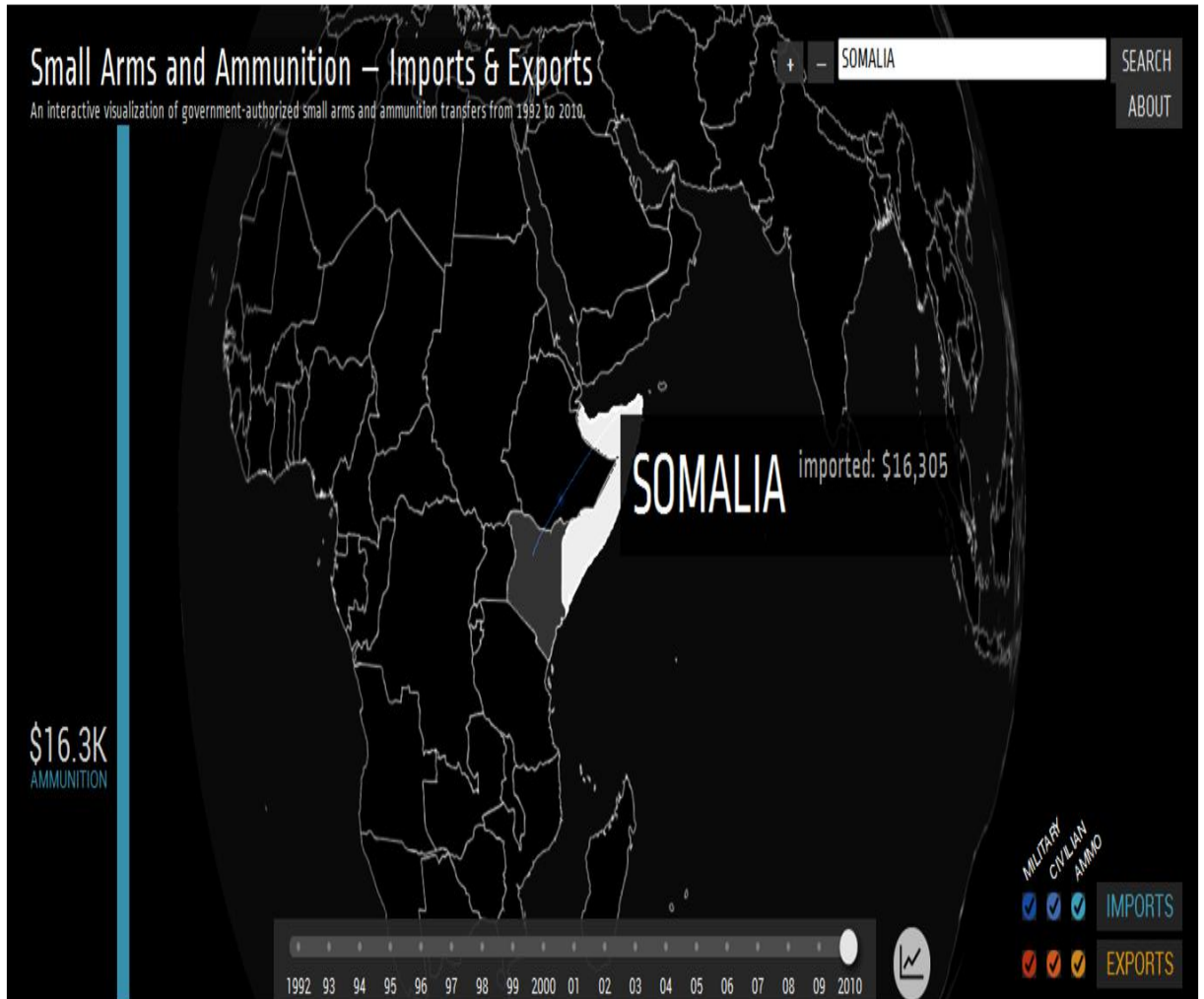
Összességében tehát ki merem jelenteni, hogy a fejlődő államok sokkal nagyobb veszélyforrást hordoznak magukban, mint azt az első pillantásra látni lehet.

Függelék

1. számú bejegyzés

1. ábra

Szomália 2010-es fegyverimportja

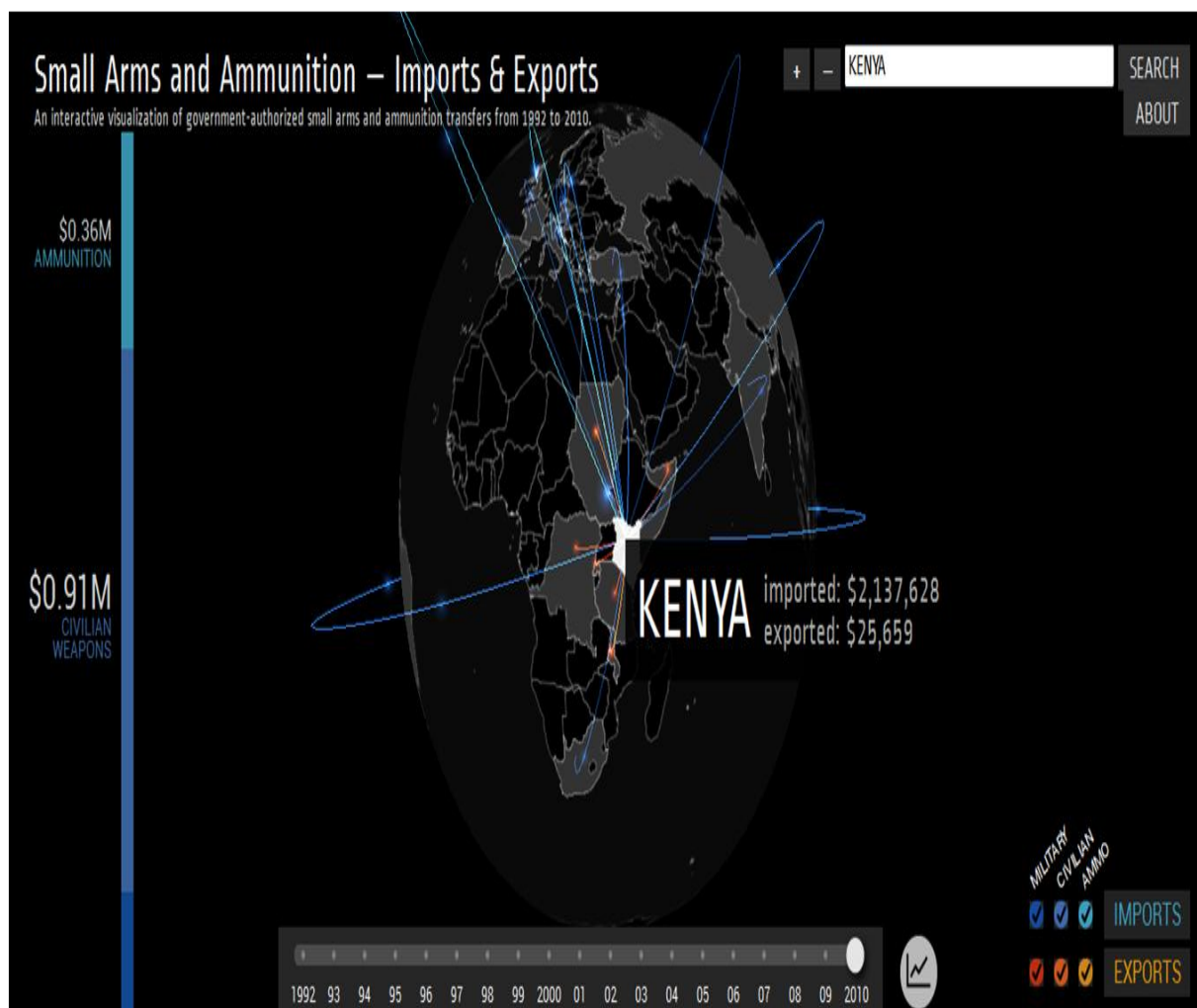

Forrás: <http://workshop.chromeexperiments.com/projects/armsglobe/>

2. számú bejegyzés

2. ábra

Kenya 2010-es fegyverimportja és exportja

Forrás: <http://workshop.chromeexperiments.com/projects/armsglobe/>

3. számú bejegyzés

1. térkép

Térkép Szomáliáról az egyes régióival és városaival

Forrás: http://travel.state.gov/travel/cis_pa_tw/cis/cis_1023.html

4. számú bejegyzés

3. ábra

A bukott államok osztályozása

Sorrend	Ország													Összesen
1.	Szomália	9.8	10	9.6	8.6	8.1	9.7	9.9	9.8	9.9	10	9.8	9.8	114.9
2.	Kongó (D.K.)	9.9	9.7	9.3	7.4	8.9	8.8	9.5	9.2	9.7	9.7	9.5	9.6	111.2
3.	Szudán	8.4	9.9	10	8.3	8.8	7.3	9.5	8.5	9.4	9.7	9.9	9.5	109.4
Listán kívüli	Dél-Szudán*	8.4	9.9	10	6.4	8.8	7.3	9.1	9.5	9.2	9.7	10	10	108.4
4.	Csád	9.3	9.5	9.1	7.7	8.6	8.3	9.8	9.5	9.3	8.9	9.8	7.8	107.6

Forrás: <http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi-grid2012>

Jelmagyarázat:

- Mounting Demographic Pressures

- Massive Movement of Refugees or Internally Displaced Persons

- Vengeance-Seeking Group Grievance

- Chronic and Sustained Human Flight

- Uneven Economic Development

- Poverty, Sharp or Severe Economic Decline

- Legitimacy of the State

- Progressive Deterioration of Public Services

- Violation of Human Rights and Rule of Law

- Security Apparatus

- Rise of Factionalized Elites

- Intervention of External Actors

*Dél-Szudán első alkalommal van jelen a listában és nem az év elejétől kezdve, ezáltal nem lehet konkrétan összehasonlítani a többi állammal.

Néhány esetben a teljes pontszám eltérhet attól a számtól melyet akkor kapunk, ha összeadjuk a részpontokat. Ez abból következik, hogy a táblázat ezen részén kerekített számok találhatóak az összesített pontszámnál viszont már ez is figyelembe van véve, ezért nem a kerekített, hanem a tényleges pontokat használták.

Irodalomjegyzék

Könyvek

Benkes, Mihály. 2006. *Helyzetkép Fekete-Afrikáról*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi kara és a Magyar Történelmi Társulat tanári tagozatának kiadványa. Budapest

Benkes, Mihály. 2007. *Szuperhatalmak kora 1942-1992*. AbiPrint. Budapest

Collier, Paul. 2007, *The Bottom Billion – Why the Poorest Countries are Failing and What Can We Do About It*, Oxford University Press

Diószegi, István. Harsányi, Iván. Németh, István. 2001. *20. Századi Egyetemes Történet 1945-1995*. III. kötet. Korona

Egedy, Gergely. 2007. *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*. HVG-ORAC. Budapest

Horváth, Jenő. 2005. *Világpolitikai lexikon 1945-2005*. Osiris. Budapest

Howard, Michael. Louis, Roger. 2002. *Oxford világtörténet a 20. században*. Napvilág

Kengyel, Ákos. 2010. *Az Európai Unió közös politikái*. Akadémia Kiadó. Budapest

Németh, István. 2005. *20. Századi Egyetemes Történet*. II. kötet. Osiris. Budapest

Wallerstein, Immanuel. 2010. *Bevezetés a világrendszer-elméletbe*. L'Hartmann. Budapest

Internetes források, cikkek, E-books és tanulmányok

A bukott államok osztályozása. The Fund For Peace. [online] 2012.
<<http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi-grid2012>>

Al Jazeera. 2012. *Al-Shabab 'join ranks' with al-Qaeda.* Al Jazeera. [online] 2012.02.10.
<<http://www.aljazeera.com/news/africa/2012/02/201221054649118317.html>>

Al-Shabaab. National Counterterrorism Center. [online]
<http://www.nctc.gov/site/groups/al_shabaab.html>

Bognár, Bálint. *Új elnök után új miniszterelnök Szomáliában.* [online] 2012.10.11.
<http://kitekinto.hu/afrika/2012/10/11/uj_elnok_utan_uj_miniszterelnok_szomaliaban/>

Bowden, Mark. 1997. *A defining battle.* The Inquirer. [online] 1997.11.16
<<http://inquirer.philly.com/packages/somalia/nov16/rang16.asp>>

Buzan, Barry. 1997. *Rethinking Security after the Cold War.* SAGE. [online] 1997.03.01 <<http://cac.sagepub.com/content/32/1/5>>

Collier, Paul. Elliot V.L., Hegre Havard. Hoeffler, Anke. Reynal-Querol, Marta. Sambanis, Nicholas. 2003, *Breaking the Conflict Trap Civil War and Development Policy*, A World Bank policy research report [online] <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2003/06/30/000094946_0306190405396/Rendered/PDF/multi0page.pdf>

Dahir, Wais, K. *Learning The Lessons: The Root Causes Of The Somali Conflict.* The Somaliland Times. [online] <<http://somalilandtimes.net/Archive/45/4510.htm>>

Darák, Péter, János. *Szomália Visszatér?* Policy.eu. [online] 2012.10.04.
<<http://www.policy.eu/kulpolitika/2012/10/04/szomalia-visszater/>>

Eu a világban. Eu direct. [online] 2009.11.
<<http://www.pmtkft.hu/eip/EUavilagban.pdf>>

Fearon, D. James. Laitin, D. David. 2003. *Ethnicity, Insurgency, and Civil War*. Stanford University. American Political Science Review. Vol. 97, No. 1, February. [online]
<http://wand.stanford.edu/courses/polisci350c/classonly/fearon_laitin2003.pdf>

Gazdag, Ferenc. *A biztonságpolitikai kihívások természetéről*. Grotius. [online]
<http://www.grotius.hu/doc/pub/CEKOFW/2012_35_gazdag_a_biztonsagpolitikai_kihivasok_termeszeterol.pdf>

Heves harcok törték ki Szomáliában. HVG. [online]
<http://hvg.hu/vilag/20120221_szomalia_harc>

John, Peter. Wiles, Fosse. 1982. *The New Communist Third World: an essay in political economy*. Google Books. [online]
<<http://books.google.hu/books?id=lgMOAAAAQAAJ&pg=PA13&lpg=PA13&dq=Peter+John+de+la+Fosse+Wiles,+The+New+Communist+Third+World:+an+essay+in+political+economy,1982&source=bl&ots=1nyfNX4NKi&sig=dFkzo-A0TSYi6fcfFjI-vi9F6dE&hl=hu&sa=X&ei=G9aAT8awL4rjtQa4kbzjBA&ved=0CCQQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false>>

Lehmann, Kristóf. *Szómália – A sötétben hagyott nemzet*. Elektronikus Periodika Adatbázis Archivum. [online]
<http://epa.oszk.hu/02000/02051/00008/pdf/EPA02051_Tudomanyos_Kozlomenyek_18_127-138.pdf>

Marton, Péter. 2006. *Államok és államkudarcok a globalizálódó világban*. Magyar Külügyi Intézet. [online]
<http://www.kulugyiintezet.hu/doc/files/Projektek/Allamkudarc/TLI_KTK_AllamokesaIlamkudarcok.pdf>

Minőségi váltás Szomáliában. Kitekintő [online] 2012.09.12,
<http://kitekinto.hu/afrika/2012/09/12/minsegi_valtas_szomaliaban>

Mód, Melinda. 2011. *Miért éppen Szomáliában pusztít leginkább az éhinség?*. Kitekintő. [online]
<http://kitekinto.hu/afrika/2011/09/23/miert_eppen_szomaliaban_pusztit_leginkabb_az_ehinseg/> 2011.09.23.

Pál, Attila. 2006. *Összetört szarv*. 11. évfolyam 7. szám. Beszélő. [online]. 2006. 07-08.
<<http://beszelo.c3.hu/cikkek/osszetort-szarv>>

Rada, Péter. *Az új típusú biztonsági kihívások új elméleti keretben*. Biztonságpolitikai Szemle Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület. [online]
<http://biztpol.corvinusembassy.com/?module=corvinak&module_id=4&cid>

Rada, Péter. 2010. *The Rubik's Cube of Democratic Development, A Normative Model of Statebuilding*. Nemzetközi Tanulmányok Intézet. [online] <http://phd.lib.uni-corvinus.hu/531/1/rada_peter.pdf>

Ravasz, Ábel. 2008. *Kalózkodás Szomáliában: Puntland és a bukott államiság*. 5. évfolyam. Kül-Világ. [online]
<<http://epa.oszk.hu/00000/00039/00016/pdf/20080304.pdf>>

Robert, Cooper. 2000. *The post-modern world and the world order*. Demos. [online]
<<http://www.demos.co.uk/files/postmodernstate.pdf?1240939425>>

Rostow, Whitman, Walt. 1958. *The Stages of Economic Growth*, [online]
<<http://www.jstor.org/discover/10.2307/2591077?uid=3738216&uid=2&uid=4&sid=21101375144757>>

Somalia. Central Intelligence Agencies. [online]
<<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html>>

Strangio, Donatella. *The Reasons for Underdevelopment The Case of Decolonisation in Somaliland*. Google Books. [online]

<http://books.google.hu/books?id=e6cFIzBEHBMC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>

Térkép Szomáliáról az egyes régióiról és városairól. Travel.State.Gov. [online] 2011.09.02. <http://travel.state.gov/travel/cis_pa_tw/cis/cis_1023.html>

Szentes, Tamás. 2009. *Megjegyzések a válság gyökereiről és a kiutakról – leegyszerűsítő nézetek és politikák ellenében*. A Magyar Tudományos Akadémia folyóirata. 09. május. [online] <<http://www.matud.iif.hu/2009/09maj/12.htm#2>>

Small Arms and Ammunition – Imports & Exports. 2010. Chrome experiments. [online] <<http://workshop.chromeexperiments.com/projects/armsglobe/>>

Szomália. fn24. [online] 2007.04.26. <http://fn.hir24.hu/vilag/2007/04/26/szom_lia>

Szomália – válságoktól sújtottan. Afrika tanulmányok. [online] <<http://www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/cikkek.html?articleID=416>>

Szvetnik, Endre. 2011. *Szomáliai kalózkod, mint szabadságharcosok?*. Infórádió. [online] 2011.02.14. <<http://inforadio.hu/hir/tudositoink/hir-413145>>

Tarrósy, István. 2009. *Afrika ma – tradíció, átalakulás, fejlődés*. [online] <<http://hasznos-oldalak.info/docbook/afrikama/book.html#d4e38>>

Trembeczki, István. *Globális politika és vilárendszer-elmélet*. Valóságonline. [online] 2008.12. <<http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=132&lap=0>>

TRT World. 2012. *Szomáliában a hatvan éve nem látott súlyosságú szárazság most már katasztrófa*. [online] <<http://www.trt.net.tr/international/newsDetail.aspx?HaberKodu=94506a86-cbf6-4026-a810-8ce336e85f49>>

Trusteeship and Protectorate: The Road to Independence. Country Studies. [online]
<<http://countrystudies.us/somalia/14.htm>>

United Nations. [online]
<<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unosom2.htm>>

Varga, Attila. F. 2011. *Nemzetközi küzdelem a szomáliai kalózkodás ellen*. Magyar Hadtudományi Társaság. [online]
<http://mhht.eu/hadtudomany/2011/2011_elektronikus/2011_e_14.pdf>